

**Barabás Gyula – Bodor András – Erdős Mihály –
Fehér Csaba – Hamecz István – Holtzer Péter**

A nyugalom díja¹

*Roskadófélben van a ház,
Hámlik le a vakolat,
S a szél egy darab fődéllel
Már tudj' isten hol szalad;
Javítsuk ki, mert maholnap
Pallásról néz be az ég...
Közbevágott Pató Pál úr:
„Ej, ráérünk arra még!”*

Petőfi Sándor: Pató Pál úr (részlet)

Bevezető gondolatok, megközelítésünk alapja

A nyugdíjreform ismét téma lett. Az igen sokféle és sokszínű bejelentések és álhírek, illetve az élénkülő szakértői viták közepette a nyugdíjból ugyanakkor csak annyit ért az átlagpolgár, hogy tovább kell majd dolgoznia és ezen az ágon is bántják.

Jelen írás szerzői arra vállalkoznak, hogy megkíséreljenek közérthetően rendet vágni: mik is a probléma fő okai, mit hívhatunk jó szívvel reformnak és mi nem az, mik jöhetnek szóba mint szükséges és hasznos eszközök és kellékek. A reformokat két jól elválasztható csoportba sorolhatjuk, **parametrikus és paradigmaticus** kérdésekre. Az elsőben a rendszer egyes jellemzőinek (járulékok, korhatár, indexálás, stb.) kalibrálásával lehet eredményeket elérni, míg az utóbbi a meglévő rendszer logikájának egyes elemeit, a struktúra jellegét vizsgálhatja felül (ilyen volt például 1997-ben a magánnyugdíjpénztárak bevezetése). Az elemzések sokszor csak az elsőre térnek ki, pedig ezek hatóköre önmagában kevés. Ugyanakkor az is tény, hogy a parametrikus lépések akkor is érdekesek, ha a paradigmaticus változtatások elemein gondolkozunk, mert a jelen és a közeljövő nyugdíjasainak a rendszerkönyezete egy paradigmaticus reform során nem változik meg, de a parametrikus környezetet jól eséllyel náluk (is) felül kell vizsgálni.

A szerzők a Magyar Nemzeti Bank, a Világbank és más, nyugdíjjal is foglalkozó intézmények alkalmazottai, illetve a CEMI tanácsadó cég által felkért szakértők, akik szigorúan saját, és nem intézményeik véleményét képviselik². A cikk szerzői nem azért vannak ilyen számosan, mivel ez az írás ennyi embert/szakértelmet igénylő feladat lenne, hanem azért, mivel az elmúlt években különböző alkalmakkor egymásba botlottak nyugdíj témájú ügyekben, s ennek keretében kialakult egy nyugdíj tematikájú levelezőlista és „önképzőkör”. Érdemes gyorsan leszögezni, hogy a cikk szerzői nem bírnak egységes világgéppel, politikai és gazdaságpolitikai preferenciáikkal, sőt még nyugdíjtechnikai kérdésekben is képesek késhegyre menő vitákra. Mégis azt gondoltuk, hogy amennyiben egy ilyen különbségeket felmutató társaság képes egy közösen vállalható álláspontot kidolgozni arról, hogy a nyugdíj ügyek kapcsán miről érdemes egyáltalán beszélgetni, akkor ez a szélesebb közvélemény számára is érdekes lehet.

¹ Az írás rövidített változata megjelent az Élet és Irodalom 2006. október 13-i, 41. számában.

² Felhívjuk az érdeklődők figyelmét a cikkben összefoglaltak előzményeire, illetve részletesebb kifejtésére a fenti intézmények honlapjain, illetve a portfolio.hu internetes portálon zajló nyugdíjvitára.

Reform, vagy bármi ezt megközelítő jelenség nyugdíjtéren 1997. óta nem történt, köz- és szakmai diskurzus nemigen folyt. Problémáink pedig nem lettek kisebbek, ma a rendszer éppen oly mértékben igazságtalan és hatékonytalan, és épp ugyanúgy kérdéses a finanszírozása, mint tíz éve, az „első” nyugdíjreform előtt. **Tíz év kemény munkájával elértük, hogy ugyanott tartunk**, csak éppen az intézményrendszerbe vetett bizalom, a hitelesség erodálódott még tovább.

A nyugdíjreform paradoxona, hogy valószínűleg hiba lenne ennek kigondolását és esetleges megvalósítását is pusztán nyugdíjszakértőkre bízni. Az első szükséges dolog, hogy **a politikusok világosan kinyilvánítsák az elveket és értékeket**, melyeket a nagy társadalmi rendszerek, így a nyugdíjrendszer működésében viszont szeretnének látni. Ezek az elvek sosem lettek meghatározva, a politikai elit nem akart/tudott eddig egy nemzeti minimumot sem összehozni ebben a kérdésben, e nélkül azonban nem fog menni – ennek számlájára írható annyiban feltétlenül az 1997-es reform kudarca is, hogy az alapelvek és következményeik deklarációjának vezethetett a reformot követő, az elért eredmények jó részét felülíró fedezet nélküli ígéretlicitekhez a nyugdíjakat illetően. Szükséges tehát egy olyan mechanizmus kialakítása, amely elősegíti ennek a minimumnak a megszületését. A szakértők szerepe itt csak a választások korlátainak és következményeinek felmutatására szorítkozhat. Jól látható az is, hogy a nyugdíjrendszer pusztán nyugdíj szemléletű, vagy formális vizsgálata könnyedén társadalmilag szuboptimális eredményhez vezethet, amennyiben egyrészt lehetőség van a problémák áttolására a más ellátórendszerekbe, mint például az egészségügy vagy a szociális ellátás, másrészt ha nem vesszük figyelembe a nyugdíjrendszer ösztönzőinek gyakorolt potenciális hatását a gazdaság egyéb területeire, (például foglalkoztatás, növekedés).

A nagy ellátó rendszerek stabilitásához valamilyen **minimális nemzeti konszenzusra** lenne szükség, de ennek kialakulását sem a mai politikai kultúra, sem az intézményrendszer nem támogatja. Úgy tűnik, hogy mivel a nagy rendszerek esetén mindenütt a múltbeli túlságosan bőkezű túlelosztás problémáival kell(ene) megküzdeni, ez az jelenti, hogy a kormányzatok csak a már kézzel fogható problémák és fenyegetések nyomására állnak neki ezeknek, miközben a mindenkori ellenzék a kormányzati felelősség súlya nélkül opponálhatja ezeket. Nem véletlen, hogy az elmúlt 8 évben gyakorlatilag semmi nem történt. Az intézményesített felelőtlenség helyett a közös felelősség intézményeit lenne érdemes kiépíteni.

Azt, hogy ez nem lehetetlen a magyarországihoz hasonló társadalmi körülmények közepette, a lengyel nyugdíjreform példázza. Lengyelországban az 1993-97 között kormányzó baloldali kormány tette meg az első lépéseket egy komplex nyugdíjreform irányában, ideértve az 1997-ben elfogadott első nyugdíjreform törvényt is. A jogszabály intézkedései egy előre megtervezett felkészülési időszak alapján 1999-től léptek életbe azzal – az 1997-ben hatalomra került jobboldali kormány által 1998-ban véglegesített – második nyugdíjreform törvénnyel együtt, amely szerves folytatását képezte az előző ciklusban elkezdett munkának. A reformtörvényeket a képviselők több, mint 90 százaléka szavazta meg és azok elnyerték a szakszervezetek támogatását is. A politikai konszenzus kialakulása a nyugdíjreform előkészítésére hivatott – és hitelesen nem politikailag motivált, de a közigazgatási munkaszervezetben magasan pozicionált – szakértői munkacsoport életre hívásával kezdődött.

Le kívánjuk rögtön az elején szögezni azt az alaptézist is, hogy **a nyugdíjrendszerről, annak megreformálásáról önmagában nincs értelme beszélni**. Egy társadalom általános állapota, érettsége, jogkövető magatartáshoz történő hozzáállása alapvetően határozzák meg azt, hogy

egyes nagy alrendszerekben mit lehet tenni, vagy másképp: mit kell tenni éppen annak érdekében, hogy ezek a magatartási minták jó irányba változhassanak. Ez éppúgy igaz az általános adózási, mint az egészségügyi vagy más kérdésekre. A Tisztelt Olvasó ezt ne tévessze szem elől, amint halad előre, és egyes pontokon erre részleteiben is ki fogunk térni.

Nem gondoljuk továbbá, hogy a nyugdíjak kérdésköre csak, vagy elsősorban a finanszírozásról szól. A nyugdíj nyilván az egyénről, az ő problémáiról szól, arról, hogy az ő életpályája mentén kötött szerződés mennyire igazságos (mindkét fél, az egyén illetve a társadalom többi része szempontjából!), azaz azt adja és kapja-e mindkét fél, ami joggal elvárható. Egy ilyen analízist mégis érdemes először a pénzügyi háttérrel kezdeni, hogy aztán egy nyelvet beszéljünk, amikor elosztási elvekre, igazságosságra és áttekinthetőségre térünk ki. Ezért kezdjük alábbi diagnózisunkat a fenntarthatatlan finanszírozhatósággal.

I. Diagnózis

Előjáróban kísérletet teszünk a rendszer fő problémáinak összefoglalására. Ezt bizonyosan sokféleképp meg lehet tenni, más-más elemekre helyezve a fő hangsúlyokat. Megközelítésünk egyike a lehetségeseknek.

1. Fenntarthatatlan pályán a nyugdíjrendszer. A nyugdíjrendszerből – pontosabban annak első pilléréből – a GDP 2 százalékát meghaladó mértékű összeg hiányzik, a rendszer évente ekkora hiányt és államadósságot termel. A hiány mértéke a következő évtizeden belül a 3%-ot is meg fogja haladni. A nyugdíjkiadások 2005-ben mintegy 400 milliárd forinttal haladták meg az állami nyugdíjpillérbe történő nyugdíjcélú befizetéseket (járulékokat). Valójában a bevételekből alig több, mint tíz havi nyugdíjat lehetne kifizetni, nem hogy tizenhárom havit. Ha más adóbevételekből és eladósodásból (vagyis a jövő generációktól származó adóbevételeiből) nem pótolnák a hiányt, akkor novemberben már nem csengetne a postás egyszer sem. Miközben minden erejét megfeszítve most azon dolgozik a társadalom, hogy a költségvetési hiányt a GDP 3 százaléka alá csökkentsük és ezzel esélyünk legyen az euró bevezetésére, önmagában a nyugdíjrendszer már közel ekkora hiányt generál.

Minden nyugdíjrendszer lényege és közös eleme, hogy generációk közötti transzfert valósít meg, ahol a nyugdíjrendszerben résztvevők a jövőbeli termelésből való részesedésre kapnak ígéretet. A nyugdíj mint ígéret tehát csak akkor teljesíthető, ha az ígéretnek egyensúlyban állnak a reális jövőbeli teljesítményekkel. Ma a magyar nyugdíjrendszer nincs ilyen állapotban, hiszen jól modellezhető, hogy a jelenlegi szabályok fenntartása mellett évről évre jelentős hiányokat generálna. A változatlan szabályok mellett előálló jövőbeli hiányok nagyságát ki lehet egy szám segítségével is fejezni, ez a nyugdíjrendszer úgynevezett implicit adóssága. Ez a szám azt fejezi ki, hogy abban az amúgy kívánatos esetben, ha a politikusok úgy döntenének, hogy a jövőben már nem avatkoznának be a nyugdíjrendszer szabályaiba, akkor egy teljesen független, nem profitorientált és a kockázatok vállalásáért díjat fel nem számító testület mennyi induló vagyont kérne az államtól arra, hogy a fenti feladatot képes legyen ellátni. Ez az összeg ma a nemzeti össztermék 250 százalékára tehető a Magyar Nemzeti Bank becslései alapján³. Képzelnék el, milyen piaci reakciókat váltana ki, ha a ma 70 százalék körüli

---

³ Orbán Gábor – Palotai Dániel: A magyar nyugdíjrendszer fenntarthatósága. MNB-tanulmányok 40. 2005

államadósság 320 százalékra ugrana, a nemzeti össztermék 4 százaléka körüli mai éves kamatfizetés a hozamok emelkedése nélkül is 18 százalékra ugrana.

Attól, hogy ez a csere nem valósul meg, a probléma közgazdasági értelemben velünk marad. A pénzpiacok azért veszik csak kis részben figyelembe az implicit államadósságot is a magyar állampapírok árazásánál, mivel tudják, hogy a rendszernek meg kell változnia, nem maradhat fenn így. Ez az az értelem, amelyben a nyugdíjrendszer fenntarthatatlanságáról beszélhetünk, s ez nem azt jelenti, hogy a jövőbeli nyugdíjasok ne kapnák meg járandóságukat, hisz ezt egyetlen politikus sem kockáztatná meg. Mivel a nyugdíjrendszerek fenntarthatósági vizsgálatát legalább 100 éves horizonton érdemes elvégezni, látható, hogy a nyugdíjreform és a piacok reakciója szempontjából nem az a kulcskérdés, hogy a változásra a jövő hónapban, avagy öt év múlva kerül sor, hanem az, hogy van-e a változás mellett politikai elkötelezettség.

A jelentős implicit államadósság másik fontos következménye, hogy a nyugdíjreformra valójában nem azért van szükség, hogy a fenntarthatatlansági problémát kezeljük, mivel ez magának **a nyugdíjreformnak az előfeltétele**. A lehetséges nyugdíjrendszerekről csak akkor érdemes egyáltalán beszélgetni, a különböző jól ismert előnyöket és hátrányokat egymással összevetni, ha a nyugdíjrendszer maga – vagy legalábbis annak öregségi munkanyugdíj komponense – már egyensúlyban van, ezt magától egyetlen konkrét rendszer bevezetése sem oldja meg. A nyugdíjreformnak sokkal inkább az igazságosságról, a hatékonyságról és főleg a jövőbeli foglalkoztatás és ezzel összefüggésben a gazdasági növekedés serkentésében betöltött szerepéről érdemes vitatkozni.

- 2. Igazságtalan a rendszer.** De nem – csak – az a baj, hogy ez így pénzügyileg nem tartható. A rendszer rendkívül igazságtalan is egyben. Az átlagnyugdíj 2006 januárjában nem sokkal haladta meg a hatvanezer forintot (pusztán az öregségi nyugdíjakat tekintve az átlag hetvenkétezer forint)⁴. Az átlagos nyugdíj a nettó bérek mintegy 60 százalékának felel meg, ami a nemzetközi átlaghoz közeli érték. Tehát azt távolról sem lehet állítani, hogy túl magasak a juttatások, hogy ez okozná a fent vázolt hatalmas lyukat. Viszont nem is túl nagy a nyugdíjak szórása: a beszámítás rendkívül bonyolult és áttekinthetetlen, továbbá jelentős – bár most már csökkenő mértékű – benne a degresszivitás: így jóval kisebb a nyugdíjakban, mint a bérekben jelentkező szóródás. Ezzel egyidejűleg nehezen indokolható eltérések adódnak hasonló életpálya-keresetekkel néhány éven belül nyugdíjba vonulók között: az éves nyugdíj-megállapítások az elmúlt években csak többé-kevésbé követték a jogszabályban leírtakat, a nyugdíj „politikai cukorkává” vált (copyright Bokros Lajos), amelyet súlyosbít – különösen a magasabb inflációjú években – az, hogy a nyugdíjba menetelt megelőző utolsó három év pénzromlását a számítás nem veszi figyelembe. Így nem csak az számít, hogy ki mennyi nyugdíjért dolgozott meg és mennyi járulékot fizetett be, hanem az is, hogy szerencsés időben ment-e nyugdíjba, és kedvez-e neki a nyugdíjszámítási formula.

- 3. A fenntarthatatlanság egyik fő oka: szűk a járulékfizetők köre.** Igazságtalan persze az is, hogy kevesen dolgozunk, keveset dolgozunk, és sokakat tartunk el. Jól ismert, hogy Magyarországon messze a legalacsonyabbak között van az EU országai közül az aktivitási ráta, mintegy 6 százalékponttal maradunk le attól az EU átlagtól, amelynek önmagában további 6-7 százalékponttal kellene emelkednie még ahhoz, hogy a Lisszaboni

---

⁴ forrás: ONYF

Stratégiában kitűzött 70%-os arányt elérje 2010-re (ez alighanem lehetetlen). Talán kevésbé ismert, hogy – egy 2000-es felmérés szerint⁵ – az átlagmagyar több, mint hat évvel kevesebbet tölt munkában, mint az OECD átlag, 40 helyett csak 34 évet. „Hála” a felsőoktatási expanziónak, ennek egy része a későbbi munkába állás számlájára írható és belejátszik a generózus hazai gyermeknevelés-támogatási rendszer. Végül tudjuk, hogy az effektív nyugdíjba meneteli kor még ma sem éri el a hatvan évet⁶, miközben a fejlett világ legtöbb országában – bár jellemzően máshol is gyakran alacsonyabb az effektív nyugdíjba meneteli kor a jogszabályi, nominális limitnél – a törvényes korhatár 65 év, és lassan emelkedni kezd tovább. A járulékfizető bázis szűk volta értelemszerűen összefügg az általános adóelkerüléssel. A nyugdíjak, adók (és egyéb járulékok, így például az egészségügybe történő befizetések) kereszthatásaira és egységes kezelésük követelményeire a későbbiekben visszatérünk.

- 4. Nem használjuk ki a foglalkoztatási tartalékokat.** A nyugdíjrendszer leginkább kimutatott hatással a foglalkoztatásra van. A foglalkoztatás jövőbeli alakulása pedig alapvető meghatározója a növekedési lehetőségeknek, azaz a jövőben elosztható tortának, amely alapjaiban hat vissza a nyugdíjrendszerre magára. Bár a nyugdíjrendszerekkel kapcsolatban számos mítosz él, az egyik leginkább bizonyított kapcsolat a nyugdíjrendszerek és a foglalkoztatás között van. Egy rosszul felállított rendszer nagyon komoly ellenőztőnzését adhatja a munkavállalásnak, ami jól látható abból, hogy például hazánkban gyakorlatilag senki nem a törvényes nyugdíjkorhatár elérésekor megy nyugdíjba – és válik ki ezzel egyidejűleg szinte kivétel nélkül a legális munkaerőpiaci résztvevők köréből – hanem annál sokkal hamarabb.

A foglalkoztatás szempontjából alapvető fontossága lehet a nyugdíjkorhatár megállapításának. A közgondolkodásban régóta és a világ minden táján felbukkanó gondolat, hogy a nyugdíjkorhatár emelése csökkenti a fiatalok foglalkoztatási lehetőségeit, avagy más formájában úgy bukkan fel ez az érv, hogy az előnyugdíj segítségével a fiatalok munkanélkülisége jelentősen csökkenthető. Érdemes leszögezni, hogy itt egy teljesen logikus, ámde hamis érveléssel, mi több tévhitel van dolgunk. A munkaerőpiac sokkal bonyultabb intézmény annál, semmint hogy egy exogén módon meghatározott foglalkoztatási egyensúllyal lehetne azt jellemezni. A munkaerőpiaci egyensúly a munkaerőkínálat és kereslet képzettségi, tapasztalati (összességében termelékenységi) megoszlásának függvényében alakul ki. A foglalkoztatási szint továbbá attól is függ, hogy a termelés szerkezetében a munka és a tőke relatív árai milyen helyettesítési arányokat sugallnak a termelő szervezetek részére a munka és a tőkeeszközök igénybe vételében. A munkagazdasági vizsgálatok azt mutatják, hogy a tartósan foglalkoztatott (tehát a munkáltatók értékelése szerint jó teljesítményt nyújtó) idősebb munkavállalóknak a munkaerőpiacon maradása nem a fiatalok körében észlelt munkanélküliséget, hanem a teljes foglalkoztatottságot növeli.

Fontos megjegyezni azt is, hogy Magyarországon a foglalkoztatási ráta az elmúlt évtizedben akkor tudott egyedül számottevően emelkedni, amikor a nyugdíjkorhatár emelés hatására 1998 és 2004 között több mint 200 ezer fővel nőtt az 54 évnél idősebb férfi és 49 évnél idősebb nő foglalkoztatottak száma⁷.

---

⁵ Jean-Marc Burniaux, Romain Duval and Florence Jaumotte: Coping with ageing: a dynamic approach to quantify the impact of alternative policy options on future labour supply in OECD countries. Economics Department Working Papers No. 371

⁶ forrás. ONYF

⁷ forrás. KSH, CEMI

5. ***A növekvő várható életkorral nem tartunk lépést.*** Gyakori ellenérv, hogy a magyar kevésbé is tudja azt a pár boldog nyugdíjas évet élvezni a halandóság miatt, és hagyjuk már ezért békén őket. A számok azt mutatják⁸, hogy míg a születéskor várható élettartam valóban mintegy 6 évvel marad el a fejlett országok átlagától – s ez súlyos alapprobléma –, a 60 vagy 65 éves korban várható hátralévő élettartamban az eltérés már csak kb. három év. A magyarok tehát nem kevesebb, hanem arányaiban több időt töltenek nyugdíjban, mint a nemzetközi átlag. Eközben a várható életkor az előrejelzések szerint kb. négy évente nőhet egy-egy további évet, ezért a nyugdíjkorhatár (vagy egy, a „nyugdíjkorhatár” intézményét nem ismerő nyugdíjrendszerben a nyugdíjbavonulási korcentrum) emelése – összhangban a nemzetközi trendekkel – nemcsak hogy szükséges, de nem is igazságtalan.

Érdemes kiemelni azt is, hogy bár folyamatosan öregedési problémáról szólnak a viták, a gond másik nagy része persze az igen alacsonyra visszaesett termékenységi rátából származik (ez 2005-ben Magyarországon 1,32⁹, az önreprodukcióhoz minimálisan szükséges 2,1 helyett). Az önmagában nagyon jó hír, hogy egyre tovább élünk, és nem is lenne belőle ekkora „baj”, ha eközben nem születne egyre kevesebb gyermek. A Ratkó-korosztály néhány év múlva bekövetkező tömeges nyugdíjba vonulása is ezért különösen súlyos hatású a függőségi ráták alakulásában.

6. ***Nagyon sok a rokkantnyugdíjas.*** A rendszerben 800.000, különböző mértékben rokkanttá nyilvánított, leszázalékolt nyugdíjas van. Közülük több, mint 450.000 fő korhatár alatti, és közel 350.000 fő korbetöltött nyugdíjas¹⁰. Nem tudhatjuk, hogy hányan vannak, akik valóban tisztán egészségügyi okokból kerültek ide, és hányan választották ezt a menekülési pályát, orvosi asszisztenciával, s dolgoznak adott esetben tovább, feketén. Az aktív korú rokkantnyugdíjasok magas száma többszörösen terheli az államháztartást: egyrészt nem folyik be járulék- és jövedelemadó, másrészt nő a nyugdíj- és egészségügyi kiadások mértéke. Mítosz, hogy csak a kilencvenes évek leépülő iparágai és régiói termelték ezt a tömeget: még ma is, évente a friss nyugdíjasok kb. 40%-a rokkantnyugdíjas. Ha a rokkantnyugdíjasok eme széles körét is beszámítjuk, az effektív nyugdíjba meneteli kor a valamivel hatvan év alatti szintről bőven ötvenöt év alá esik vissza.
7. ***Ebben a formában igazságtalan és értelmetlen a 13. havi nyugdíj is.*** A politikai gumicsonttá vált 13. havi nyugdíjjal nem az a baj, hogy ad 8,3% nyugdíjemelést. Amint említettük, az átlagnyugdíj nem tekinthető magasnak, még 13. havi nyugdíjjal együtt sem. Vannak kimondottan alacsony nyugdíjon tengődő tömegek, és – a fent leírtaknak nem ellentmondva – ezek között nagyon sokan olyanok, akik önhibájukon kívül, egy nyomorúságos életpálya végén jutottak el ide. Persze vannak magas nyugdíjúak is nem kevesen. A 13. havi nyugdíj pedig egységesen adja mindenkinek a kiegészítést, s ez ennek a hatalmas összegnek (2006-ban kb. 170 milliárd forint) messze nem optimális felhasználása. Továbbá igen nehezen megengedhetőnek tűnik ezen kiegészítés biztosítása minden újonnan nyugdíjba menő számára is.

Az újonnan nyugdíjba menők ugyanis az átlagnyugdíjnál rendszerint lényegesen magasabb nyugdíjat kapnak, 2005-ben például az új megállapítású öregségi nyugdíjak

---

⁸ Nemzeti Stratégiai Jelentés a megfelelő és fenntartható nyugdíjakról. 2005

⁹ forrás: KSH

¹⁰ forrás: ONYF

átlag kb. 85.000 Ft volt¹¹. Talán azt sem mindenki tudja, hogy ha nálunk valaki valóban ledolgozza a 40 évét egy átlagos életpálya-kereset mellett, sőt csak 65 évesen megy nyugdíjba (ritka az ilyen), az a 13. havi nyugdíjjal együtt ma elérheti a 100% helyettesítési rátát: annyi a nettó nyugdíja, amennyi a nettó bére – átlagos életpálya jövedelme – volt¹². Ez pedig luxus, ebben a *legelsők* vagyunk az EU-ban, az átlagos európai nyugdíj-bér helyettesítési mutató 70-80%¹³. Ez a szint egyben hozzávetőlegesen kívánatosnak is nevezhető, mivel a munkával együtt járó költségek megszűnése és a szabadidő igénybevétele által más úton is csökkenő megélhetési költségek a korábbi bér kb. 70-80%-át pótoló nyugdíj képes biztosítani a nyugdíjbemenetelt megelőző fogyasztási színvonalat.

8. **Biztosítás?** Foglaljuk össze. Egy fenntarthatatlanul drága, pazarló, igazságtalan rendszert működtetünk, amelybe bizonyosan beavatkozások lesznek szükségesek, s amelybe ugyanakkor igen nehezek a beavatkozások. Részben mivel a szavazók közel 40 százalékát kitevő nyugdíjasok védeni fogják szerzett jogaikat, részben pedig mivel a versenyképességet és a foglalkoztatás-ösztönzést is szem előtt kell tartani. Nem véletlen, hogy a polgároknak gyakorlatilag semmi bizalma nincs az állami rendszerben, nemigen hiszik, hogy nekik ebből nyugdíjuk lesz. Ily módon ugyanis aki *fair* módon próbál részt venni a biztosítási közösségben, azt folyamatos pofonok érik, miközben a potyautasok százalécai gyakorlatilag biztosak lehetnek abban, hogy az állam őket sem hagyja majd éhenhalni. Az ilyen megbillent játék következményei vezetnek oda, hogy a rendszer egyre több elemében kezdi felvenni a segélyezés jellegét a biztosítás helyett.
9. **Az öngondoskodás szerepe továbbra is elhanyagolható.** Aggasztó, hogy ezzel egyidejűleg az öngondoskodás kultúrája továbbra is csak alig látszik kibontakozni. Az 1997-ben bevezetett magánnyugdíjpénztárak (második pillér) nem vezettek tudatosabb megtakarításokhoz, a több, mint 2,5 millió pénztártag túlnyomó része nem foglalkozik azzal, hogy ezen az ágon mi történik a pénzével. A tőkésített pillér létrehozatala komoly vívmány volt, mely megfelelő működése esetén néhány évtized múlva segítheti majd oldani a feszültségeket, ehhez viszont hatékonyabb és áttekinthetőbb működésre lesz szükség. Az önkéntes megtakarítások harmadik pillérében, és elsősorban az önkéntes nyugdíjpénztárakat vizsgálva, itt sem nagy a tudatosság (a befizetések 60-70 százalékát a munkáltató fizeti a munkavállaló helyett, aki sokszor ezt nem is éli meg tudatosan), a magánmegtakarítások súlya kicsi és tovább csökkenhet, ahogy az állam mérsékli a támogató kedvezményeket. Ez utóbbi persze súlyos rövidlátás: a korábban leírtakból is világos, hogy az öngondoskodás szerepe alapvető lesz a jövőben, az ezt ösztönző kedvezmények ma alig kerülnek valamibe, így nem célszerű ezeket nyirbálni. Végül érdekes az is, hogy az önkéntes pénztárak átlagos egyéni számlaállománya alapján, több, mint tíz év működés után is hozzávetőleges becslések szerint havi 14-15 ezer forint nyugdíjkiegészítést ad (jelenértéken)¹⁴.

II. A parametrikus reform lehetséges pontjai

Az alábbiakban arra térünk ki, hogy a fentiekben bemutatott helyzetre alapvetően milyen paraméteres, kalibrálási és finomhangolási válaszok jöhetnek szóba. Az ezeken túlmutató egyéb megközelítési lehetőségekre ezután térünk majd vissza.

¹¹ forrás: ONYF, saját számítások

¹² Nemzeti Stratégiai Jelentés a megfelelő és fenntartható nyugdíjakról. 2005

¹³ forrás: EU-tagországok nemzeti stratégiai jelentései a megfelelő és fenntartható nyugdíjakról

¹⁴ A szerzők számításai szerint.

10. Számos ponton beavatkozás szükséges és lehetséges. Az eddigi analízisből nyilvánvaló, hogy olyan rendszerre van szükség, amely **pénzügyileg fenntartható, önmagában is ösztönzi a munkaerőpiacon maradást, és amely igazságos és hiteles** a társadalom számára. Mik lehetnek nagyon egyszerű kategorizálásban egy parametrikus beavatkozás eszközei? Bár egy igazi nyugdíjrendszernek számtalan paramétere van, igazából egy nyugdíjrendszert négy alapparaméter határoz meg. Ezek: a nyugdíjjárulékok mértéke, a nyugdíjkorhatár, az induló helyettesítési ráta – amely azt mutatja meg, hogy az életpálya jövedelemhez képest mennyi a nyugdíjas kezdő nyugdíja –, és az indexálási szabály, amely meghatározza a nyugdíjak évenkénti módosításának a mértékét. Ezek diszkrecionálisan szabályozható paraméterek, ellentétben számos, adott esetben fontosabb, ám a nyugdíjrendszeren keresztül közvetlenül nem befolyásolható tényezővel. A parametrikus reformok arról szólnak, hogy ennek a négy paraméternek milyen értékei mellett kerülhet a rendszer fenntartható állapotba. A számtalan lehetséges kombinációnak eltérő a hatása a gazdaságra és a nyugdíjrendszerben résztvevőkre. Ha megnézzük a magyar nyugdíjrendszer kulcsparamétereit Európai Unió összehasonlításban, akkor ez jó támpontot adhat az elmozdulási irányokra.

A járulékok tekintetében már ma is az élvonalba, vagyis a magas rátájú országok közé tartozunk, miközben a törvényi nyugdíjkorhatár tekintetében mind abszolút, mind relatív értelemben az egyik legalacsonyabb értékkel van dolgunk. A nyugdíjmegállapítás súlyos szabályozási problémái miatt az átlagnyugdíjak aránya a bérekhez képest hazánkban nem túl magas, sőt vannak korosztályok, melyek esetében a nyugdíj aránya az életpálya jövedelmekhez képest arcpirítóan alacsony. Eközben az új induló nyugdíjak helyettesítési rátája az egyik legmagasabb Európában. Az indexálás tekintetében rajtunk kívül csak Svájcban és Szlovéniában van a nálunk is alkalmazott úgynevezett svájci indexálás, a többi ország többnyire az infláció mértékével indexálja a nyugdíjakat.

Tehát: alacsonyabb nyugdíjakat fizetni nemigen felvállalható út – a már nyugdíjban lévők tekintetében. Ettől függetlenül, a jövőben az új nyugdíjasok kiugróan magas helyettesítési rátáit, ahol ezek fennállnak, csökkenteni kell, és **rövidebb munkában töltött idő csak alacsonyabb nyugdíjat eredményezhet** a biztosítási elv helyreállítása szellemében (külön kezelést igényelnek például a gyermekgondozás miatt kieső évek és esetleg más preferenciák). Magasabb nyugdíjjárulékot fizettetni ismét nem a legjobb módszer, mivel ez még tovább emeli az élőmunka-terheket és károsan hat vissza a (legális) foglalkoztatásra és a jövedelmek bevallására. Marad tehát fő parametrikus eszközként a járulék-fizető bázis szélesítése, a több munka és több valóban befolyó járulék, továbbá a relatíve kevesebb nyugdíjas év (ez nominális értelemben valószínűleg nem jelent csökkenést a növekvő várható élettartam miatt). Ezt még kiegészítheti a nyugdíjak igen generózus indexálási rendszerének (svájci index) szigorítása a tiszta infláció-követésre, avagy megfontolható az 50% nettó bér - 50% infláció követés és a tiszta infláció-követés között valahol egy olyan kompromisszum megtalálása is, amely a pusztá reálértékkövetésnél valamivel többet ad és így kevésbé szakad el a nyugdíjak növekedése a nettó reálbérek gyarapodásától. Ez kalibrálási, értékválasztási és újraelosztási kérdés.

11. A tizenharmadik havi nyugdíjat alapnyugdíjasítani kell. Amint fent megállapítottuk, a 13. havi nyugdíj ebben a formában értelmetlen és igazságtalan luxus. Éppen ezért érdemes lenne szakítani a „nem engedünk a 13. havi nyugdíjhoz nyúlni” szlogennel: ha a 13. havi nyugdíj alapnyugdíjasítható lenne, akkor aki már megkapta, attól ezt nem veszik el hanem a havi nyugdíjba beépülve kapja (és persze erre a bázisra számítva jönnek majd az éves

emelések), de tovább nem osztogatjuk azt a bizonyos cukorkát, és a jövőbeli nyugdíjak értékét realisabb szintre csökkentjük. Az induló nyugdíjak még ebben az esetben is magasak lennének, így nem kerülhető el a nyugdíjformula újragondolása sem, akár marad, akár megy a 13. havi nyugdíj.

12. Ösztönzők, szankciók és kényszerítők kellenek a későbbi nyugdíjba menetelhez. A dolgot nem lehet elintézni egy „egyszerű” korhatáremeléssel. Egyrészt azért, mert nem csak a törvényi nyugdíjkorhatár, hanem az effektív nyugdíjba meneteli kor számít. Ma léteznek szankciók a korai, és ösztönzők a későbbi nyugdíjba menetel eseteire, de ezek – még a közelmúltban bejelentett lépésekkel együtt is vizsgálva – távolról sem elegendő erejűek. Az egészségügyi és szociális szempontok figyelembe vétele mellett – amelyek nem a nyugdíjrendszer feladatai – oda kell eljutni, hogy kevesebb munka, befizetés és nyugdíjjogosultság szerzése mellett valóban érdemi (biztosításmatematikailag *fair*) mértékkel kevesebb nyugdíj járjon, és ez a polgár számára egyértelműen tudott és számítható legyen, azaz választhasson és biztos lehessen a következményekben. Másrészt azért sem feltétlenül elég önmagában a korhatáremelés, mert erősen mozgó célra lövünk: vannak előrejelzések a várható életkor növekedésének mértékéről, az egyéb demográfiai folyamatokról, az aktivitási ráták alakulásáról, de ezeket folyamatosan kontrollálni kell. Márpedig ha a rendszert egyensúlyban akarjuk tartani – jobban mondva: nem akarjuk tovább rontani az egyensúlyát –, akkor lehet, hogy néha „mellélövünk” például az aktuálisan megfelelő törvényi korhatár megválasztásával.

Mindenképp szükség van tehát olyan jogszabályi mechanizmusokra, amelyek rögzítik, hogy a jövőre vonatkozó feltételezéseink frissítésének elvégzése után miként kell változnia a paramétereknek külső beavatkozás nélkül is! Ez már átvezethet oda, hogy a paraméterek változtatása mellett milyen megfontolások válhatnak szükségessé a rendszer logikájában, amely már az ún. paradigmaticus reform kategóriájába tartozik: így például hogy ebből a szempontból miként viszonyul a mai fennálló rendszer a névleges egyéni számlás vagy pontrendszeres állami TB-rendszerhez képest. Ehhez hasonló kérdésekre írásunk későbbi részében térünk vissza.

III. Az eddigi bejelentések

A kormány 2006. augusztusában megtette első bejelentéseit a nyugdíjrendszer egyes elemeinek gyors korrekcióját illetően, illetve a Konvergencia Program is tartalmaz néhány, az év végéig megfontolni/megtenni tervezett lépést. Mivel ezek alapvetően a parametrikus változtatások kategóriájába esnek, ezeket itt mutatjuk be, mielőtt továbblépnénk más, a struktúrát is érintő, paradigmaticus kérdések tárgyalása felé.

13. Később kezdődő nyugdíjas évek, korhatár-változtatás nélkül. A nyugdíjreform eddig bejelentett lépései elsősorban a nyugdíjba menetel effektív időpontjának kitolását célozzák. A lépések jó irányba mutatnak, azonban több esetben indokolt lenne a nagyobb határozottság és ütemesebb változtatás. Jelenleg számos kedvezmény és szabályozás van életben, amelyek a nyugdíjba vonulás tényleges időpontját a nyugdíjkorhatárnál lényegesen előbbre hozzák. Az augusztusban bejelentett intézkedések számos területen szűkítik a korai nyugdíjba vonulás lehetőségét, és remélhetőleg csökkentik a korhatárnál fiatalabb ellátottak jelenleg 650 ezer fős táborát.

Az előrehozott öregségi nyugdíjkorhatár várhatóan 60 évre emelkedik, a férfiak esetében 2009-től, a nők esetében pedig 2012-től. Mivel a nyugdíjba vonulók döntő többsége ezt a lehetőséget használva megy nyugdíjba, a lépés várhatóan hatékonyan tudja majd az effektív korhatárt későbbre tolni.

Számos eddig kiemelten kezelt foglalkozási ágban szigorítják a nyugdíjba vonulás szabályait. A karkedvezményes körben 2004-ben az átlagnyugdíj 87 ezer forint volt, miközben a korbetöltött öregségi nyugdíjasok átlagnyugdíja 55 ezer forint volt. Ez a kedvezményes kör – amibe a rendvédelmi szervek is beletartoznak – nemcsak magasabb nyugdíjat kap, hanem rájuk 5 évvel alacsonyabb korhatár vonatkozik. A változások vélhetően mind a nyugdíj nagyságát, mind pedig a nyugdíjba menetel időpontját érintik, de az eddigi bejelentések alapján a vívmányok visszavonása igencsak fokozatosan történik majd.

Kormányzati lépések célozzák a rokkantsági nyugdíjrendszer átalakítását is. Az intézkedések célja a még mindig jelentős arányú rokkantnyugdíjazás visszaszorítása és a 450 ezer korhatárnál fiatalabb rokkantnyugdíjas egy részének visszahozatala a munkaerőpiacra.

14. „Képletesen” kívánják ösztönözni a továbbdolgozást és igazságosabbá tenni a rendszert.

A bejelentett módosítások másik fő csapásiránya a nyugdíjszámítási képlet megváltoztatása. Ennek célja egyfelől annak megakadályozása, hogy a korábbi években a formula miatt történt igazságtalanságok megismétlődhessenek. Itt a legfontosabb feladat annak korrekciója lesz, hogy a nyugdíjba menetelt megelőző utolsó három év inflációs értékvesztése nincs figyelembe véve a számítás során. Másfelől a formula megváltoztatása a továbbdolgozást kívánja támogatni azáltal, hogy a korábban nyugdíjba vonulóknak az eddigieknél nagyobb mértékű nyugdíjról kell lemondaniuk. A korábbi nyugdíjba menetel költsége a tervek szerint azonban még mindig nem lesz túl jelentős, egy évvel korábbi nyugdíjba menetel esetén kevesebb, mint 5 százalék lesz a veszteség mértéke, ami kisebb, mint másutt szokás.

15. Munka vagy nyugdíj? A tervek szerint 2007-től nem lehet egyszerre jövedelemszerző tevékenységet folytatni és korhatár alatti nyugellátást igénybe venni. A nagy kérdés, hogy ez a lépés a nyugdíjról, vagy a munkáról való lemondásra ösztönöz inkább. Ugyancsak jövő évi tervezett változtatás, hogy a korhatár feletti nyugdíjasok foglalkoztatása esetén is fizetni kell nyugdíj-járulékot, és azt a nyugellátás összegében is érvényesíteni kell.

IV. A nyugdíjrendszer paradigmái, társadalmi beágyazottsága, kapcsolata más alrendszerekkel

Amint arra már az eddigiekben is többször utaltunk, nem lehetséges a nyugdíjrendszert önmagában vizsgálni, arra vonatkozóan megállapításokat és ajánlásokat tenni. Számos, az eddigiekben bemutatott kérdés valójában nem is nyugdíjkérdés. A rendszer ezer szálon függ össze az általános adórendszerrel (és az egészségügybiztosítással is), nem választható el a társadalom jogszabály-követési moráljától és attól, hogy ha bizonyos szabályokat jellemzően nem szokott követni, annak mi az oka. Ezért a parametrikus kérdéskör áttekintését követően az itt következő részben kitérünk olyan kérdésekre és gondolat-kísérletekre, mint a kötelezés mértéke, jellege és kívánatossága, a nyugdíj és adó, a nyugdíj és szociálpolitika, a társadalombiztosítás *versus* segélyezés, az időskori minimális megélhetés biztosítása, az

adórendszer hatásai (minimálbér adómentessége, megtakarítási adókedvezmények, stb.), alapnyugdíj, liberális nyugdíjmegközelítés. Két lehetséges „rendszerinnovációt”, a névleges egyéni számlás és a pontrendszert az ezt követő részben tárgyalunk majd.

16. A nyugdíjszimulációk vélhetően alábecslik a mai rendszer valós költségeit/problémáit. A jelenlegi aggregált szimulációk nem veszik figyelembe azt a tényt, hogy már ma is jelentős tömegek nem, vagy csak minimálbér után fizetnek járulékot, amiből az következik, hogy nem, vagy csak a létminimum alatti nyugdíjra lesznek jogosultak. Számítások szerint ma közel 1,9 millió fő van bejelentve havi 62.500 Ft-on (minimálbér) vagy az alatt¹⁵. Az ő átlagos bevallott havi jövedelmük 34.000 Ft. Erre 9 ezer forint átlagos nyugdíjjárulék fizetés esik. Ebből egy korrekt módon számított várható öregségi nyugdíj (mai értéken) 22-24 ezer forint!

Mivel valószínűtlen az, hogy a magyar állam a jövőben magára hagyná az ilyen típusú embereket, az a költség, amelyeket az ilyen polgárok megsegítésére kell majd fordítani, valószínűleg a szociális ellátórendszerben fog megjelenni. Ez a jövőbeli kiadás ugyanúgy az öregedéshez köthető, sőt valószínűleg az is elmondható, hogy a mai adó és nyugdíjrendszer következménye, hiszen az emberek ilyen módon játsszák ki a szabályokat. Ez az a probléma, ami miatt a parametrikus reformon túl is érdemes a nyugdíjrendszerünk egyéb dimenzióiról is gondolkodnunk, hiszen tágabb összefüggésbe helyezve és dinamikus szemlélve jól látható, hogy ezzel a problémával valamit kezdenünk kell, hiszen ezt a parametrikus reform biztosan nem kezeli, valószínűleg még csak súlyosbítja.

17. Fenntarthatók-e a nyugellátás jelenlegi paradigmái? A sürgős parametrikus kiigazításokon túl ez a kulcskérdés. De melyek is ezek a fő paradigmák?

- (a) univerzalitás, azaz a társadalom minden tagjának lefedése;
- (b) kötelezés;
- (c) béradókból (járulékból) történő finanszírozás;
- (d) a járadékok arányosítása a keresettel, a járulékkal fedezett jövedelemmel vagy a befektetési hozamokkal növelt befizetés-állománnyal;
- (e) nyugdíjba vonulástól életfogytig tartó járadékfizetés;
- (f) állandó vagy emelkedő vásárlóértékű ellátások biztosítása;
- (g) jövedelem-átcsoportosítás a szükséglet szenvedők vagy más okból érdemesnek ítélték javára.

A fentiekkel kapcsolatban három kérdés vetődik fel: egyrésztől **kívánatos-e** ezen paradigmák továbbélése, másrésztől **biztosítható-e** a paradigmák érvényre juttatása, harmadrészt egyes paradigmák módosulása **milyen hatással** lenne a rendszer többi jellemzőjének fenntarthatóságára.

18. Az univerzalitás ellen nehéz érveket találni. Egy kölcsönös függésben élő egyénekből, csoportokból álló társadalom esetében a csökkent munkaképességűek (ne feledjük, a korhatár nem más, mint a munkaképesség csökkenésének egy közelítő kritériuma) jövedelmének biztosítása megóvja a társadalom egészét az elszegényedésből fakadó externáliák következményeitől. Az idősekről gondoskodni tehát nemcsak etikus, hanem hasznos is. Kérdés marad azonban, hogy mi az az ellátás és a tőle el nem választható elvonás (finanszírozás), amely minden jelenlegi és jövőbeni generáció elvárásainak,

---

¹⁵ forrás: APEH

élethelyzetének, értékítéletének eleget tesz. A nyugdíjrendszer elsődleges feladata a koruk vagy egészségi állapotuk miatt csökkent jövedelemtermelő képességgel bíró társaink megóvása a szegénységtől, a munkaképesség megszűntétől életük utolsó napjáig. Egy minimális ellátás mindenkinél, kivétel nélkül jár. A minimális szükségleteket nagyon eltérően lehet megítélni, de a kezelhetőség kedvéért vélhetőleg néhány (kevés) kategóriába sorolt vagy egységes összegű alapnyugdíj a többség számára lehetővé tenné a szűkös megélhetést.

Ami egy alapellátáson túlmegy – a fogyasztási pálya kisimítása, tehát annak meggátlása, hogy a nyugdíjba vonuláskor a fogyasztási szint hirtelen lezuhanjon –, az olyan *luxus*, amit csak azok az országok engedhetnek meg maguknak, ahol az emberek túlnyomó többsége hajlandó jelenkori jövedelmének egy részéről a nyugdíjaskori fogyasztás érdekében lemondani. Ezt a hajlandóságot három – nehezen mérhető és egyénről-egyénre változó – tényező határozza meg: egyrészt az elvont jelenkori jövedelem szubjektív hasznossága, másfelől a marginális jövőbeni fogyasztás várt hasznossága, harmadrészt az, hogy az egyén milyen diszkont-tényezőt csatol jövőbeni fogyasztása egy pótlólagos egységéhez. Magyarul: (a) *szerintem* megtehetem-e, hogy befizetem a járulékomat?, (b) mennyire lesz *nekem* fontos az a plusz ötezer forint nyugdíj, amit a járulékbefizetéssel nyerek?, (c) mekkora az *esélye* annak, hogy a következő évek, évtizedek gazdasági eseményei, politikai fordulatai, igazgatási-felügyeleti körülményei között a befizetésem valóban azt a járadék-kifizetést fogja eredményezni, amit – az implicit és explicit ígéretek nyomán – pillanatnyilag feltételezek?

Látni kell, hogy amennyiben a harmadik tényező kedvezőtlenül alakul – tehát az emberek nem bíznak a nyugdíjrendszer működtetésére elhivatott intézményekben –, akkor a másik két tényező irreleváns. Azt is látni kell, hogy a nyugellátó rendszerrel szembeni bizalom elválaszthatatlan az államhoz való hozzáállásunktól. Magyarország olyan ország, ahol az államot mint osztogató hatalmat szeretjük, de bizalmi kézként (*trustee*) nem fordulnánk hozzá – cukorkát osztogató nagybácsi, akit azért nem kérnénk meg a malacpersely őrzésére. Ez nem ok az öröme, de azért a többség így véli. Ami ennél nagyobb baj, az az, hogy a hiányzó bizalmat csak hosszú évek beváltott ígéretei, elszámoltatható, átlátható állami működése építheti újra, ez pedig zilált történelmi, politikai viszonyok között nehéz.

Tételezzük fel azonban egy percre, hogy mindez nem így van, mindenki kellően jövedelemgazdag, kockázatkerülő és bízik az államban. Volna-e akkor értelme az alapellátásnál nagyobb mértékű nyugdíjak és az azokat finanszírozó befizetések fenntartásának? Csak akkor, ha a pillanatnyi és időskori jövedelemre vonatkozó (első) két tényezőt egy központi akarat jól tudja megítélni és ha az átlagtól eltérő jellemzővel bíró polgárok belenyugszanak annak következményeibe, hogy őket „átlagosként” kezelik. Az átlagosnál alacsonyabb színvonalon élők esetében ez előrelátást és önfegyelmet kíván, a magasabb jövedelműeknél pedig azt, hogy a közjót szolgáló általános szabályok érvényesülése végett elfogadják saját maguk „túlbiztosítását”, tehát azt, hogy nyugdíjvagyonuk és -ígérvényeik meghaladják az általuk szükségesnek ítélt szintet. E feltételeknek több generáción keresztül, minden időszakban – háborúk és gazdasági válságok után, választások előtt és árvizek közben – érvényesülnie kell. Ez természetesen nem lehetetlen, de nem is nagyon valószínű. A nyugdíjrendszert pedig úgy kell kitalálni, hogy ne az elképzelhető legrózsásabb körülmények kelljenek a megfelelő működéshez, hanem még a gazdasági, demográfiai, politikai halál völgyében járva se félhessünk az összeomlástól. Következésképpen, ***miközben egy univerzális alapnyugdíj szükséges,***

korántsem biztos, hogy a fogyasztási görbe folyamatosságát biztosító jövedelemarányos járulék- és járadékfizetés univerzálisan érvényesítendő és érvényesíthető célkitűzés.

19. A kötelezés úgyszintén vitathatatlanak tűnik. Ha nyugdíjat nem kötelező kapni (már a felvetés is furcsa), akkor az univerzalitás szép és hasznos elve sérülhet. A fogadó oldali kötelezés tehát rendben is lenne, csak hogy az ellátásokat finanszírozni kell, ezért az adófizetési kötelezettség sem oldható fel – habár arról érdemes elgondolkodni, hogy mely adók kivetése, beszedése remélhető a legnagyobb hatékonysággal. A finanszírozási oldal jellege azonban meghatározza a nyugdíjellátások természetét, például, hogy – legalább elvben – kikényszeríthető jogosultságról vagy diszkrecionális kifizetésről van-e szó, vagy hogy az ellátásokat kell-e valamihez (pl. befizetések nagyságához) igazítani. Pántlikázott *jövedelemadókból* akkor lehet nyugdíjakat finanszírozni, ha a járadékok is tükrözik a járulék-intenzitást. (A nem pántlikázott jövedelemadókról – például szja – most külön nem beszélünk, azt egy általános bevételnek tekintjük.) Ez fordítva is igaz: ha azt kívánjuk, hogy a nyugdíjak és a korábbi jövedelmek között összefüggés legyen, akkor jövedelem-arányos járulékot kell szedni (különben az ellen-ösztönzők miatt a bevallási fegyelem leromlik és vele együtt a nyugdíjak eloszlása is kilapul).

Ha tehát van egy állampolgári (rezidensi) jogon járó egyösszegű vagy kvázi egyösszegű alapnyugdíjunk, akkor azt érdemes egy nominálisan azonos terhelést jelentő adóbevételből finanszírozni, míg a jövedelem-arányos járulékot csak a jövedelemfüggő ellátások esetében alkalmazzuk. Ennek a javaslatnak gyakorlati vonatkozása is van: ***egy alapnyugdíj már a mai magyar rendszerből is elkülöníthető lenne***, hiszen a nyugdíjbiztosítás deficitjét általános bevételekből fizeti a költségvetés, azaz az adófizetők összessége. Egy ilyen lépés a nyugdíjak összegét érintetlenül hagyná, ám a rendszer szerkezetét és egyes alapelveit egy általunk helyesnek ítélt irányba mozdítaná el.

20. A nyugdíjba vonulástól életünk végéig tartó járadékfizetés is felvethet kérdéseket. Mindaddig nem volt ez így, amíg csak egy állami felosztó-kirovó társadalombiztosításunk volt. Ma azonban van már magánpénztárunk is (sőt egyszer talán még más elismert nyugdíjtermékeink is lesznek). Ma a világon nagyon kevés olyan ország van, ahol kompetitíven – ezért hatékonyan – működő járadékpiacot lehet találni. Magyarország nem tartozik közéjük, sőt valószínűleg később sem leszünk ilyen szerencsések. Nekünk egy oligopol, túlárazott, intranszparens annuitás-piacunk lesz (miért pont ez lenne kivétel?), ott kell majd pénztári megtakarításainkat járadékokra váltanunk. De akkor miért is kell az embereket járadékvásárlásra kényszeríteni? Ha úgy gondoljuk, hogy ez nem szükséges, és megengedjük, hogy a nyugdíjba vonulók bankjáradék (*phased withdrawal*) formájában hozzáférhessenek vagyónukhoz, akkor egyáltalán nem szükséges, hogy a társadalombiztosítás és a második pillér is ugyanakkor kezdje a járadékfizetést.

El kell tehát gondolkodni azon, hogy nem kellene-e a párhuzamosan folyósított járadékok elvét átértékelni és helyette az ***egymás után folyósított járadékokra*** áttérni olyan módon, hogy a hosszú élet kockázatát az – erre a kockázatközössége nagyságánál fogva alkalmasabb – társadalombiztosítás fedezze, miközben a pénztári kifizetések tekintetében bizonyos korlátok között és ösztönzők mellett megadnánk a lehetőséget arra, hogy a fiatal nyugdíjasok jobban beleszólhassanak kifizetéseik ütemezésébe: az általános elve – nyugdíjba vonulástól halálig tartó kifizetések – megmarad, de az egyes alrendszerek tekintetében más értelmezést nyer.

- 21. Az időskorúak fogyasztási kosarának összetétele eltér az aktívakétól és változik az idő előrehaladtával.** A szokásos vita arról, hogy bérindex vagy árindex mentén emelkedjenek a nyugdíjak, éppen ezért nem teljesen releváns: amennyiben a nyugdíjasok fogyasztási színvonalát kívánjuk karban tartani, akkor ezt a nyugdíjasok fogyasztási kosarának inflációjához kell igazítani, ami az ár- és bérindexhez képest bárhol lehet, az idősök által igénybevett áruk és szolgáltatások árváltozásától függően. Abban egyetértés van a cikk szerzői között, hogy az árindexálást szükséges általános szabállyá tenni a nyugdíjrendszerben – ezt kiegészítve azonban érdemes megfontolni azt, hogy egy társadalmilag elfogadható időskori fogyasztói kosár értékéig az indexálás mértéke az általános szabálytól eltérjen és ennek a kosárnak az inflációját vegye figyelembe. Amennyiben ez a mérték rendszeresen meghaladja az általános inflációt, akkor a nyugdíjak eloszlása – fokozatosan és lassan – a nyugdíjas fogyasztói kosár értéke köré koncentrálódik – azaz a nagyon idősök állami járadékai között egyre kisebbé válik a különbség. Ez a folyamat azonban esetleges, lassú és ez eltéréseket csak extrém esetben csökkentené jelentősen.
- 22. Az újraelosztás szükségességében sem kételkedhetünk,** ha elfogadjuk, hogy van a szükségnek olyan mélysége, aminek akkor sem kívánjuk embertársainkat kitenni, ha esetleg cselekedeteiket vagy mulasztásaikat felróhatónak is tartanánk (az előre megfontolt szándékkal bliccelő potyautasok esete). Ha a szükség kiváltója előre nem látható esemény, mint például az egyén várható élettartama, akkor biztosítási kockázatközösség létrehozásával oszthatjuk újra a bizonytalanságot és a biztonságot. Ez a nyugdíjrendszerre is igaz. Minden olyan kísérlet, ami az újraelosztást kívánja kigyomlálni a nyugdíjrendszerből, pontosan ugyanúgy annak lényegét veszélyezteti, mint ha a biztosítási elemet kívánnánk megszüntetni. Az újraelosztás jó esetben a szolidaritás eszköze, rosszabb esetben egy véletlen rendszer-kalibrálási hiba, ami perverz jövedelem-átcsoportosításhoz vezet. A létező rendszerekben a kettő általában keveredik, ezért a nyugdíjreformerek egyik dolga, hogy az előzőt társadalompolitikai szempontok szerint optimalizálják, míg az utóbbit a politikai támogatottság által még megengedett mértékben minimalizálják.
- 23. Egy más alrendszerekkel integrált nyugdíjreform szükséges.** A korábban kifejtettekből kitűnik, hogy e cikk szerzői nem úgy tekintenek a nyugdíjrendszerre, mint egy szociális ellátórendszer és az azt finanszírozó adószerű elvonások rendszerének az együttesére. Éppen ellenkezőleg, egy kívánatos nyugdíjrendszer jellemzői között a „helyes ösztönzőket működtető” jelző nagyon előkelő helyen van. A helyes ösztönzés a bevételi és a kiadási oldal egymásra hatásának a mechanizmusaiban ölt testet. Az ösztönzés hatásos, ha a járulékok befizetését nem pusztán adószerű behajtásban testet öltő – és sokak számára nem elég fegyelmező – kötelezés biztosítja, hanem az is, hogy az egyén számára világossá válik, hogy milyen kapcsolatot teremt az aktív életkorban történő járulékfizetés az időskori nyugdíjjövedelem létrejöttében. Az ösztönzés hatásos, ha a jó munkaerőpiaci pozícióban lévő 50-es és 60-as éveiket élő polgártársaink közül minél többen úgy érzik, hogy érdemes folytatni a munkavégzést és nem érdemes a nyugdíjszabályok által lehetővé tett legelső időponttól kezdve inaktívvá válniuk, vagy a nyugdíj „kiváltása” mellett folytatniuk a kereső tevékenységet.

A megfelelő ösztönzés kialakítása – ugyan különböző módon és mértékben – de megvalósítható a felosztó-kirovó nyugdíjpillér hagyományos DB (*defined benefit*, szolgáltatás által meghatározott), NDC (*notional defined contribution*, névleges egyéni számlás) vagy pontrendszer alapú implementációi mellett is (ezen rendszerek részletesebb

bemutatását lásd később). A megfelelő ösztönzést vezérlő sokat hangoztatott elv a ***biztosításmatematikailag korrekt számítási mechanizmusok*** életbe léptetése. Ez például a korhatár előtti nyugdíjba vonulásra vonatkozóan azt jelenti, hogy a nyugdíj összegét annyival kell csökkenteni, hogy a csökkentésből származó megtakarítás – a pénz időértékét is figyelembe véve – fedezze azt, hogy az egyén kevesebb ideig fizet járulékot és várhatóan hosszabb ideig élvez nyugdíjat.

Meg kell azonban jegyezni, hogy a biztosításmatematikailag korrekt számítási mechanizmusok mélyebb elemzés alapján bizonyos (transzparens) korrekcióra szorulhatnak, ha el akarjuk kerülni azt, hogy a társadalmi magatartásokban megnyilvánuló reakció, azaz például az egyéni nyugdíjbavonulási döntések összessége, maga alá temesse a nyugdíjreform céljainak teljesülését. A korrekcióknak arra kell figyelemmel lennie, hogy a nyugdíjbavonulás időpontjára vonatkozó egyéni döntés nem pusztán a nyugdíjbavonulás előtti és utáni jövedelmi (fogyasztási) színvonalától függ, hanem attól is, hogy a szabadidő milyen szubjektív értékkel bír az egyén részére. Továbbá a nyugdíjrendszeren kívüli szabályozók is befolyásolhatják a nyugdíjbavonulás időpontjára vonatkozó egyéni döntéseket. Itt elsősorban az egészségügyi rendszer, illetve az adórendszer oldaláról érkező ösztönzőkre utalunk.

24. Az egészségügyi rendszer szabályozói is hatnak a nyugdíjrendszerre. Ma a munkavállalók és a munkáltatók által fizetett társadalombiztosítási járulékbefizetések megoszlának a nyugdíj és egészségügyi "kasszák" között. A korai nyugdíjba vonulást és a nyugdíj melletti további munkavégzést ösztönzi az, hogy a nyugdíjba vonulás után a munkajövedelemeket nem vagy alig terheli társadalombiztosítási járulékfizetési kötelezettség. Az arra vonatkozó szándék már bejelentésre került, hogy olyan nyugdíjreformot kell végrehajtani, amely bármely életkorban szerzett munkajövedelmet nyugdíjjárulék kötelessé tesz, persze annak biztosításával, hogy a "késői" munkavégzés és vonatkozó járulékfizetés is – annak befejezését követően – növelje a nyugdíj összegét. Az azonban még csak egy kis lépés erejéig – a nyugdíjas egyéni vállalkozók 4%-os egészségbiztosítási járulékának a bevezetéséről van szó – került kezelésre, hogy az egyén mentesül az egészségbiztosítási költségek viselése alól akár a korhatár előtti nyugdíjbavonulást követően is.

Mi a megoldás? Az egészségbiztosítás egy más műfaj, mert az egészségi kockázatok jellege miatt nem lehet az egyén szintjén az életpálya során várható be- és kifizetések jelenértékét egyenlővé tenni. Elsősorban azt lehet tenni, hogy az egészségbiztosítási költségekhez való hozzájárulás kötelezettségét a nyugdíjas életszakaszra is ki kell terjeszteni. A jelenlegi és a közeli jövőben nyugdíjba vonulók részére ennek a forrását kiegészítésként oda kell adni – tehát nem cél a jelenlegi nyugdíjas korosztályok rendelkezésre álló jövedelmének a csökkentése –, de azok számára, akik fel tudnak készülni az időskoruk jövedelmi biztonságára – például egy a majdani nyugdíjas jövedelmet több forgatókönyvet figyelembe véve előrejelzéseket közlő információs rendszerre támaszkodva – már ma tudatosítani kell, hogy az egészségbiztosítási rendszer költségeihez majd akkor is hozzá kell járulniuk, amikor az egészségbiztosítás szolgáltatásaira a legnagyobb szükségük lesz. Az ösztönző hatást erősítheti, ha az egészségbiztosítás költségeihez való kötelező hozzájárulások között a súly eltolódik a jövedelemfüggő járulékoktól a fejenkénti fix összegű hozzájárulás irányába.

25. A minimálbér adómentessége nem hat pozitívan a nyugdíjrendszerre (sem). A mai szabályozórendszer körülményei közepette össznépi játékká vált minimálbér után fizetni a

járadékokat. Sok tényező járul hozzá ahhoz, hogy ez a magatartás optimálissá vált vélhetően annál sokkal szélesebb körben, mint akik tényleg 62,5 (jövőre 65,5) ezer forintot meg nem haladó havi jövedelemmel bírnak. Ezen okok között szerepel az, hogy a minimálbér-szintű jövedelem kimutatása komoly ellenszolgáltatásokra ad jogosultságot, így például nyugdíj és egészségbiztosítási szolgáltatások is igénybe vehetők a minimálisra szorított összegű járulékfizetés alapján. De az is az okok között van, hogy a minimálbér adómentessé tétele a minimálbér összegénél töri a marginális jövedelemadókulcsot a jövedelemszint függvényében meghatározó összefüggést, és ez a törés erre a jövedelemszintre szorítja az egyéni optimalizációs döntések sokaságát, különösen az önfoglalkoztató (egyéni vállalkozói) jogállás körülményei közepette, amely minimalizálja a jövedelemeltitkolás felderítésének valószínűségét.

A minimálbérenek megfelelő jövedelem bevallása mellett elérhetővé váló – lényegében teljeskörű – társadalombiztosítási szolgáltatások a jövedelmek tényleges szinten történő bevallása elleni ösztönzőket teremtenek. Ezt a hatást mérsékelné, ha az adórendszer extrém progresszivitása a minimálbér környéki tartományban megszűnne. A minimálbér értéke és annak adózása egy nagyon összetett politikai, szociális és munkaerőpiaci kérdés, itt csak azt kívánjuk megjegyezni, hogy az alacsony jövedelmek lineáris jövedelemadóterhelése úgy is megvalósítható, hogy az a nettó minimálbért és így az alacsony produktivitású munkaerő reálkeresetét nem csökkentse. Ne feledjük, hogy az egyéni nyugdíjcélú megtakarítások hiányával együttjáró tömeges minimálbér kimutatás a jövőbeli időskori szegénység egy már ma létező melegágya, mert – amint korábban bemutattuk – az érvényes nyugdíjszabályok nagyon alacsony jövedelmet társítanak ehhez az aktívkorai jövedelemeltitkoló magatartáshoz.

26. Egy jól strukturált adórendszer ösztönző hatással bír a nyugdíjcélú önkéntes és kötelező megtakarításokra. A nyugdíjak adómentessége érzékeny politikai kérdés, de annak a jelenlegi működését igen sokan félreértik. Ahogy az európai összefüggések körében később visszatérünk rá, a nyugdíjak adózása ma Magyarországon a nemzetközi gyakorlattal szemben **fordított logikát** képvisel, azaz míg a nyugdíj a közelmúltban elfogadott intézkedések életbe lépéséig egyáltalán nem viselt adóterhet, és az új intézkedések után is csak más jövedelmek marginális adókulcsát növeli, addig a nyugdíjrendszer költségeihez történő hozzájárulás teljes mértékben az adózott jövedelemből történik. Ez azt jelenti, hogy a nyugdíjrendszerrel összhangban élő adóterhelés valójában igen erős, mert az adózott jövedelemből való elvonás akkor történik meg, amikor a magasabb aktív korai jövedelem amúgy magasabb marginális adókulcs alá esik a progresszív jövedelemadó rendszerben, és az adómentesség vagy adókedvezmény akkor érvényesül, amikor az amúgy vélelmezhetően alacsonyabb összegű nyugdíjjövedelem alacsonyabb adókulcsa lenne alkalmazandó a jövedelemre.

Helyes ösztönzőket egy olyan rendszer teremtene, amely a kötelező nyugdíjjárulék befizetések levonhatóvá tenné az adóalapból, de egyszersmind a nyugdíjat adóköteles jövedelemmé tenné. Az önkéntes nyugdíjcélú megtakarításoknak egy ilyen rendszerhez igazodó ösztönzése olyan mechanizmust működtetne, amely a teljes életpályára nézve igyekszik csökkenteni az átlagadó-szintet és biztosítani a kisimított fogyasztási pályát. Ugyan egy ilyen rendszerbe való átmenet számos generáció esetében külön intézkedést igényel – nem lenne *fair*, ha az egyes generációk a befizetési időszakban az adózott jövedelmükből fizetnek járulékot majd a kifizetési időszakban a nyugdíjuk is adókötelessé válik –, de a 2013-tól a jelenleg hatályos jogszabályok logikája szerint is adókötelessé váló nyugdíjak bruttósítására a nyugdíjreform nélkül is sort kell keríteni.

Jelen cikk már korábbi részében kritikával illette a nyugdíjcélú megtakarítások kedvezményeinek megnyirbálását, de azt meg kell jegyezni, hogy a jelenlegi rendszerben az önkéntes megtakarításokat támogató adókedvezmények szükségszerűen erősen regresszívek. Ha sikerülne a nyugdíjrendszerhez kötődő adófizetés logikáját úgy átalakítani, hogy a jövedelem akkor adózik, amikor az a fogyasztáshoz rendelkezésre áll, akkor az önkéntes megtakarítások adókedvezményeinek a regresszivitása is csökkenthető lenne. Az önkéntes nyugdíjcélú megtakarítások adókedvezményei újragondolásához ajánlható két megközelítés szerint vagy a megtakarítás időpontjában kell a nyugdíjcélú megtakarítást az adóalapból levonhatóvá tenni egy bizonyos összeghatárig úgy, hogy a megtakarítás hozamaival együtt adóköteles jövedelemmé válik a nyugdíjaskori igénybevételekor, vagy az adózott jövedelemből – egy meghatározott összeghatárig – félretett nyugdíjcélú megtakarítások hozamait kell a kamat-, illetve árfolyamnyereségadó alól mentessé tenni.

27. Alapnyugdíj, minimálnyugdíj vagy időskori segélyezés. A ma érvényes törvényi szabályozás szerint a minimálnyugdíj intézménye megszűnik 2009-ben. A kötelező nyugdíjrendszereknek éppen az az elméleti igazolása, hogy általuk megelőzhető a potyautas probléma kialakulása. A potyautas probléma itt az aktív korban élvezett jövedelemből való megtakarítás elmulasztását és a társadalmi szolidaritásra – illetve a politikai rendszer gyengeségeire – alapozó időskori állami jövedelemjuttatás kikényszerítését jelenti. Az időskori minimális jövedelmi garancia tárgyköre tehát nemcsak a nyugdíjszabályok alkotói vagy általuk a társadalom egészének a szociális érzékenységét kifejező üzenet, hanem az logikai értelemben is a kötelező nyugdíjrendszerek egyik alappillére.

Az időskori jövedelmi garancia biztosításának számos módozata van, itt három alaptípust különböztetünk meg: a) a minimális nyugdíjösszeg meghatározása az állami nyugdíjpillérben (amely illeszkedhet hagyományos DB rendszerhez, pontrendszerhez vagy NDC alapú állami nyugdíjpillérhez egyaránt), b) a korábban már tárgyalt jövedelemfüggetlen (és rendszerint általános adóbevételekből finanszírozott) univerzális alapnyugdíj és c) a rászorultsági alapú egyedi jövedelem pótló támogatások rendszere. Mindegyik módszernek vannak előnyei és hátrányai, ennek a cikknek nem feladata, hogy kimondja azt, hogy melyik az optimális módszer a magyar körülmények közepette, már csak azért sem, mert az függvénye annak, hogy mi történik a többi nyugdíjpillérrel. Az egyes megoldások általános értékelése azonban ide tartozik.

Ha a helyes munkaerőpiaci ösztönzés motívumát tartjuk meghatározónak, akkor **az univerzális fix összegű alapnyugdíj mutatkozik a legjobb megoldásnak**, mert ez az alacsony jövedelműek körében nem teremt készletet arra, hogy a munkanyugdíj összegében megmutatkozó csökkenés büntető hatása nélkül titkolják el a jövedelmüket. Az alapnyugdíjra építkező munkajövedelemfüggő nyugdíjpillérekhez befizetett minden járulékfórint növeli a majdani nyugdíjváromány értékét. Ezt az ösztönzést veszi el sokaknál az állami pillérbe épített minimálnyugdíj, ámbár ez a megoldás nem igényli, hogy mindenki részesüljön az ellátásban, mint ahogy az az univerzális alapnyugdíj esetében történik. Az univerzális alapnyugdíj ellenzői túlságosan magasnak tartják a helyes ösztönzésnek azt az árát, hogy **ebben a rendszerben mindenki – gazdag és szegény egyaránt – részesül** egy újraelosztási mechanizmuson keresztül. Mindazonáltal ezt az univerzális ellátást nem érheti az a kritika, hogy egy célzott csoportot (például gyermekes családok) kedvezményez az állami újraelosztás eszközeivel anélkül, hogy mérlegelné a

jogosult rászorultságát, hiszen az alapnyugdíj rendszer az adófizetők teljes közösségétől elvont forrásokat a társadalom teljes egészének szolgáltatja vissza, vagy legalábbis annak időskort megérő részének.

Az univerzális alapnyugdíj akkor hat helyesen és akkor nem nő túl nagy újraelosztó rendszerré, ha ***alacsony összegben, az időskori létminimum összegéhez közeli szinten kerül megállapításra***, mi több, a hozzá kötődő jogosultsági életkor lehet a nyugdíjkorhatárnál jelentősen magasabb is. Ez utóbbi esetben a munkaerőpiaci ellátásokat összhangba kell hozni az alapnyugdíjra vonatkozó jogosultsági korról, illetve lehetővé kell tenni olyan korrekciós mechanizmusok életbe lépését, hogy a különböző életkortól induló nyugdíjjogosultságok összességükben a nyugdíjas időszak egészére nézve kisimítottan érvényesülhessenek az egyén szintjén. Durva előzetes számítások szerint megállapítható, hogy bizonyos feltételezések és becslések mellett az univerzális alapnyugdíj finanszírozása megoldható lenne a GDP 2%-át kitevő összegből¹⁶, amelyet ma az állami költségvetés az állami nyugdíjrendszer hiányának a fedezésére költ anélkül, hogy azzal az időskori szegénység problematikáját kezelné. Az alapnyugdíj bevezetése egy komplex nyugdíjreform keretében az időskori jövedelmi várományok ügyében való tisztánlátást hivatott segíteni, a jelen és a közeljövő nyugdíjasainak az többlet jövedelmet nem jelenthetne, de azt formálisan "ki lehetne vágni" a jelenlegi nyugdíj jogosultságokból. Az alapnyugdíj szolgálhatna a nyugdíjrendszer 0. pilléréként, amely hatástalanítja a mintegy félmillió aktív korú, de nem nyugdíjas, tanuló vagy GYES/GYED-en lévő inaktív és így nyugdíjjogokat nem gyűjtő polgártársunk problematikáját, akik majdan tömegesen időskori szegénységbe sodródva válhatnak egyik pillanatról a másikra súlyos társadalmi teherré, ha nem készülünk fel e csoport időskorba érésére időben.

A rászorultság alapú időskori támogatások rendszere népszerű gondolat ám kétélű fegyverré válhat. A rászorultsági rendszerek működtetése ugyanis nemcsak költséges, hanem egyes hazai tapasztalatok alapján a morális kockázat aláássa ezeket az intézményeket, azaz nem azok kapják a támogatások egy jelentős részét, akik valóban rászorulnak, hanem azok, akik értenek ahhoz, hogy hogyan mutatkozzanak rászorultnak.

V. További vizsgálatra érdemes paradigmaticus nyugdíjreform módszerek: névleges egyéni számla (NDC) és pontrendszer

A fenti általános paradigmaticus kérdéseket követően ebben a részben bemutatunk két lehetséges alternatív megközelítést az első pillér tekintetében, azok lehetséges előnyeire és hátrányaira is röviden kitérve. A szerzők között is folyó szakmai viták következtében jelen írás nem alkalmas arra, hogy állást foglaljunk mellettük avagy ellenük.

28. Egy elavult történeti mítosz: a pénzügyi egyensúlyt hosszú távon biztosító nyugdíjrendszerre való áttérés feltétlenül magas átmeneti költségekkel jár együtt. Az eddig leírtakból világossá válik, hogy finanszírozási szempontból a magyar nyugdíjrendszer állami (társadalombiztosítási) pillére van krízisközeli helyzetben. Ez nem is lehetne másképpen, mert a magánnyugdíjpénztári rendszer működési logikájából következik, hogy az csak a korábbi befizetéseket és azok hozamait váltja át nyugdíjra a költségek levonása után, azaz hiány termelődésének nincs helye. Ez az ún. befizetés által meghatározott – angol kifejezéssel élve *defined contribution* (DC) – nyugdíjrendszerek

---

¹⁶ A szerzők számításai szerint.

nyilvánvaló előnye az ún. szolgáltatás által meghatározott – *defined benefit* (DB) – nyugdíjrendszerekkel szemben.

Az utóbbi évtizedet megelőző nemzetközi gyakorlat a DC alapú nyugdíjreformok korlátjaként élte meg ugyanakkor azt, hogy a DC rendszerekkel az ún. fedezett rendszerek vannak összhangban, azaz úgy vélték, hogy a hiány létrejöttét megakadályozó rendszer kialakítását gátolja az a szükséglet, hogy a létező felosztó-kirovó finanszírozású (rendszerint DB) rendszerekből a befizetéseket (vagy azok egy részét) át kell terelni a DB pillérbe. Egy ilyen reformintézkedés elapasztja a reform hosszú átmeneti időszaka alatt a felosztó-kirovó rendszerben felhalmozott nyugdíjjogosultságok kifizetésének a bázisát, így annak a pótlását az adóbevételek terhére vagy az államadósság növekedése útján kell biztosítani. Ez a jelenség testet ölt a 1997-as magyar nyugdíjreform következményei között is: a társadalombiztosítási nyugdíjpillérnek a GDP kb. 2%-ra rúgó hiánya mintegy felét a magánnyugdíjpénztári pillér létrehozásának átmeneti költsége adja ki.

A társadalombiztosítás sürgős reformra szorul abban a tekintetben is, hogy a járulékfizetési előéletet hogyan tartja nyilván, azt hogyan kommunikálja az érintettek felé, hogyan és mikor váltja át visszamenőleg már csak nehezen manipulálható nyugdíj-jogosultsággá, végső soron pedig nyugellátássá. Ez persze nem pusztán informatikai és adó-adminisztrációs kérdés: az, hogy az azonos generációhoz tartozók relatív járulék-teljesítményét mennyiben tükrözik a kezdő nyugdíjak, illetve, hogy az egymást követő korosztályok nyugdíját milyen mértékben határozza meg az egyes személyek – korábbi – életpálya jövedelme és a gazdaság – végső soron a nyugdíjasokkal együtt élő aktívak – jelenkori teljesítménye, alapjaiban határozza meg a rendszert és az annak működését lehetővé tévő (vagy ellehetlenítő) ösztönzőket.

A társadalombiztosítás jelenlegi formájában még sokáig velünk marad, akkor is, ha esetleg rendszer szintű paradigma-váltás történne. Fontos tehát annak eldöntése, hogy a járulékoknak és járadékoknak, valamint az egymást követő kohorszok relatív ellátásainak milyen legyen a viszonya. A hatályos jogszabályokból kiindulva most úgy tűnik, hogy a közületi nyugdíjrendszer a teljes arányosítás irányába halad – azaz csökken a belső átcsoportosítások szerepe –, azonban a rendszer így sem tartalmaz olyan automatizmusokat, amelyek meggátolhatnák egy szigorúan befizetés-arányos nyugdíjmegállapítási rend időnkénti felrúgását a társadalmi béke (politikai megvesztegetés?) okán.

Az 1990-es évektől kezdődően olyan nyugdíjreform folyamatok indultak (lásd például Svédország, Németország, Lengyelország, Lettország, Olaszország), amelyek a felosztó-kirovó finanszírozás feladása nélkül (azaz a DC rendszerrel, magánnyugdíjpénztárakkal kapcsolatban fent bemutatott feltétlen átmenet-finanszírozási igények felmerülése nélkül) szándékoznak biztosítani a hosszútávú finanszírozási egyensúlyt és pozitív munkaerőkínálati hatásokat is kiváltani egyben. A megvalósulás valódi sikere az eltelt rövid időszak és a kezdeti implementációs problémák miatt egyelőre nem egyértelmű. Ezen rendszerek egyike-másika úgy is kialakítható, hogy az alkalmas legyen a demográfiai, a gazdasági és munkaerőpiaci változásokhoz endogén módon alkalmazkodó, tehát a rendszerparaméterek politikailag kényes felülvizsgálatát helyettesíteni tudó automatikus alkalmazkodási mechanizmusok kiépítésére is. A két legnagyobb hatású, az ösztönzési és pénzügyi egyensúlyi megfontolásokat is előtérbe helyező, de felosztó-kirovó finanszírozási elven működő rendszer a névleges egyéni számlás nyugdíjrendszer

(*notional/nonfinancial defined contribution* – NDC) és az elsősorban Németországból ismert pontrendszer.

Jelen írás szerzői között nincs teljes egyetértés abban, hogy ésszerű-e azt várni a jelen és jövő politikai osztályától: kötözzék magukat egy szabályrendszer árbocrúdijához, azaz hogy egy fentiekben vázolt automatizmus értéket jelent-e. Így abban sincs összhang, hogy ezen paradigmátikus reformok valamelyikének a véghezvitele előnyös lenne-e Magyarországon. Egyetértés abban van, hogy az utóbbi évtized nyugdíjinnovációs folyamata és a világban elindult reformok tapasztalata mind a követendő reformstratégiákról, mind az igazolt veszélyek elkerülhetőségéről fontos üzeneteket közvetít. Az is egyértelmű, hogy az átláthatóságot, kiszámíthatóságot javítani kell mindaddig, amíg béradókból finanszírozott, befizetés-meghatározott vagy befizetés-arányos nyugdíjakat óhajtunk magunknak. Az átláthatóságot és a befizetés-arányosságot maximalizáló – ám a TB finanszírozási módját érintetlenül hagyó – egyik opció az alábbiakban bemutatandó úgynevezett névleges befizetés meghatározott társadalombiztosítás, a sokat emlegetett NDC (*notional defined contribution*) bevezetése. Egy paradigmátikus reform elhatározásához ezért szükséges ezen írás kereteit jelentősen meghaladó mélységben és alaposággal áttekinteni az NDC és a pontrendszer által nyújtott alternatívákat. Itt mi csak ezen alternatívák rövid ismertetésére szorítkozunk.

29. Alternatív nyugdíjrendszer paradigma 1: az NDC rendszer. Erős leegyszerűsítéssel az NDC rendszer az egyén szempontjából úgy működik, mint a már sokak által megtapasztalt magánnyugdíjpénztári tagság. Az egyén munkajövedelme után befizetett és az állami nyugdíjpillér részére allokált munkáltatói és munkavállalói nyugdíjjárulékok befizetések egy egyéni számlán kerülnek nyilvántartásra, mi több, azokon még egy a felosztó-kirovó finanszírozás fenntartóságát biztosító névleges hozam is megállapításra kerül. Nyugdíjbavonuláskor az egyéni számla egyenlegét egy biztosmatematikailag korrekt (*fair*) eljárással váltják át nyugdíjjáradékká.

Az NDC tehát egy elszámolás rendszer, amely szoros kapcsolatba hozza a járulékbefizetéseket a járadékokkal. Egy járadékra átváltott nyugdíj-előtakarékossági számlához képest fontos eltérés, hogy az itt megjelenő hozamok és számlaegyenlegek névlegesek (a nyugdíjak természetesen nem azok). Az NDC finanszírozása felosztó-kirovó marad, a befizetéseket a mindenkori nyugellátások kifizetésére fordítják. A járulékfizetők rendszeresen számlaegyenleget kapnak, amin egyenlegük, virtuális számlájuk nettó gyarapodása (befizetések és névleges hozamok) és – tájékoztató adatként – majdani ellátásuk becslése szerepel. Az egyenleghez természetesen csak meghatározott esetben juthatnak hozzá (hiszen nyugdíj-számláról van szó), de ez így van a pénztárakban felgyülemelő „valós” megtakarításokkal is. Az egyén szempontjából a kétféle befizetés hasonló, hiszen mindkettő a jelenkori fogyasztás egy részének föladását jelenti egy ígéretért cserébe.

A rendszer hívei azért szeretik az NDC-t mert az a DC nyugdíjrendszerek valamennyi előnyét – így például a hosszútávú pénzügyi egyensúlyt és a demográfiai folyamatokhoz endogén módon alkalmazkodó nyugdíjbavonulási korcentrumot – képes átmeneti költségek nélkül biztosítani. Az NDC híveinek fontosabb érvei a következők: (a) javítja az átláthatóságot, így az egyéni felelősség szerepét növeli, (b) emeli a járulékfizetési hajlandóságot, hiszen a járulékfizetők folyamatosan tisztában vannak felhalmozott (virtuális) számlaegyenlegükkel és a fennálló demográfiai viszonyok mellett adott egyenlegért megvásárolható járadék nagyságával; (c) mivel az NDC mindent

folyamatosan forintban tart nyilván és közöl a járulékfizetővel, a nyugdíj-jogosultságot felváltó (névleges) számlaegyenleg átértékelése politikailag költségesebbé válik, így a nyugdíj-várományok védettsége nő; (d) a társadalombiztosítási nyugdíj nagyságát kizárólag a befizetésektől és külső (gazdasági és demográfiai) változóktól teszi függővé, így a politikai alkukat kivonja a nyugdíjrendszerből, azt egy mindenki által ismert, elfogadott és tiszteletben tartott szabályrendszerre, „robotpilótára” bízva. Az NDC a már felhalmozott nyugdíj-ígérvényeket biztosításmatematikailag megalapozott módon emeli csak, tehát az (egyébként vitatható gyakorlati jelentőségű) implicit nyugdíj-adósságot nem növeli.

Az NDC kritikusai is elismerik, hogy ez egy elegáns és hasznos elméleti modell. Ellenvetéseiket főként a gyakorlati megvalósíthatósággal szemben fogalmazzák meg, részben elvi érvekre, részben a megvalósult NDC-k tapasztalaira építve. Ezek, nagy vonalakban, a következők: (a) az NDC a hagyományos (felosztó-kirovó, járadék-meghatározott) TB és a magánpénztári rendszer összes szabályozási problémáját magában hordozza, így olyan mértékben van kitéve politikai, gazdasági és demográfiai kockázatoknak, mint az említett két rendszer együtt – ha egy országban lehetetlen normálisan működtetni a TB-t és/vagy a magánpénztári szférát, akkor félő, hogy az NDC is kutyautó lesz (v.ö. Olaszország); (b) az NDC összevethetővé teszi a virtuális számlák hozamát az alternatív, ám „valódi” megtakarítások megtérülésével, amely megtakarítások ráadásul az életpálya során hozzáférhetők – a járulékfizetési hajlandóságot így már egy újabb tényező is befolyásolja (a kritikusuk szerint: lerontja): a hozamok összevethetősége és az ebből fakadó ösztönzők az „alternatív befektetésre” (adóelkerülésre); (c) ha a járulékfizetési kedvet a tőkefedezeti rendszer – a maga valós egyenlegeivel és hozamaival – nem tudta javítani, akkor erre az NDC sem lesz képes, hiszen az adózási fegyelmet sokkal nagyobb mértékben határozzák meg a múlt tapasztalatai és a teljes adóterhelés, mint a jövőre vonatkozó ígérek; (d) a főként politikai reflexektől hajtott törvényhozó hatalom nem korlátozható hatékonyan, mivel nem áll felette senki, csak a választópolgár, aki sem nem elég tájékozott, sem nem elég involvált a politikai folyamatok ellenőrzéséhez – következésképpen az árbóchoz kötött kormánypolitikus béklyóit éppen a választópolgár – illetve parlamentben ülő képviselői – fogják lelkesen elnyisszantani, ha úgy hozza az élet.

Érdekes módon a magyarországi helyzetben ugyanazok a körülmények sodornak egyeseket az NDC-t pártolók táborba, másokat az ellenzők közé. Az a tény, hogy az NDC pénzben kifejeződő világos nyugdíjkilátásokat közöl az egyénnel és biztosítja, hogy az egyén járulékbefizetéseinek nincs az újraelosztást szolgáló adótartalma, az NDC pártolók érvanyagában úgy jelenik meg, mint a munkaerőpiaci kínálatot növelő, illetve az informális gazdaságban való részvételi hajlandóságot csökkentő mechanizmus egy olyan ország körülményei közepette, ahol a nyugdíjrendszer krízisének az okai alapvetően a munkaerőpiacon keresendők. A szkeptikusok éppen azt gondolják, hogy az NDC által képviselt transzparencia és az NDC-ben jóváírt névleges hozamoknak hosszú távon a biztonságos piaci hozamok alatti volta a jövedelemeltitkolás kiszélesedéséhez és az észlelt munkaerőkínálat összeszorulásához vezethet Magyarországon. A nyugdíjrendszerhez kötődő politikai kockázatok csökkenését tételezik fel a támogatók az automatikus alkalmazkodási mechanizmusok és a transzparencia okán, míg az ellenzők nem hiszik el, hogy a politikai rendszer ne lenne képes az NDC rendszer logikáját felrúgva megingatni a pénzügyi egyensúlyt, ellenben azt látják, hogy a rendszerben megjelenő transzparencia képes korlátozni a rendszerben kimutatott (immár kevésbé implicit) nyugdíjkötelezettségek leértékelésére irányuló szándékokat.

Az NDC bevezetése összességében vélhetőleg nem rontana a helyzeten – kérdés azonban, hogy mennyit javítana azon és ennek mi az ára politikai tőkében, társadalmi bizalomban, költségvetési forintban kifejezve *más alternatívákhoz képest* (a változatlanság ugyanis nem alternatíva). E vita végére itt most nem szükséges pontot tenni, a szakmai eszmecsere megy tovább, a felek meggyőzhetőnek hiszik és vallják magukat.

30. Alternatív nyugdíjrendszer paradigma 2: a pontrendszer. Az életpálya egészen keresztül befizetett nyugdíjjárulékok és az azokból eredő nyugdíjkifizetés folyamata közötti szorosabb kapcsolat kialakításának, illetve a nyugdíjjogosultságok gyűjtése nyilvántartásának egy másik megoldását a pontrendszer képviseli. Ebben a rendszerben az egyének minden évben pontokat gyűjtenek annak megfelelően, hogy az év mekkora hányadában voltak járulékfizetők és a járulékköteles átlagjövedelemhez képest mekkora jövedelem után fizettek járulékot. Például egy teljes szolgálati év átlagjövedelem alapján fizetett járulékok mellett egy pontot ér, csakúgy mint az egész naptári év során fél munkával és járulékfizetéssel töltött év is, ha a járulékfizetés alapjául szolgáló jövedelem az átlag kétszerese volt. A járulékfizetés és a nyugdíj összege közötti kapcsolatot az teremti meg, hogy évente – például a költségvetési törvényben – meghatározzák egy nyugdíjpont értékét. Az életpálya során összegyűjtött pontok számát megszorozva ezzel az értékkel adja ki a nyugdíj összegét a nyugdíjkorhatár elérésekor való nyugdíjbavonulás esetére.

Az ösztönzők terén a pontrendszernek vannak hasonlóságai az NDC-vel, de lényeges különbséget takar az a tény, hogy a pénzügyi fenntarthatóságot a pontrendszer nem automatikusan biztosítja, mert ahhoz az éves pontérték meghatározó döntéseknek is egyensúlyt támogatóknak kell lennie (A pontrendszer valójában egy DB rendszer!). Egyébként minél hosszabb időszakra állapítják meg a pontok forintban kifejezett értékét (és annak indexálási szabályait), annál közelebb esik egymáshoz ez a rendszer és az NDC. Az eltérés, végeredményben tehát az, hogy mennyire próbálja a döntéshozó a saját kezét megkötni.

Fontos, hogy egy komplex nyugdíjreform előkészítése, amely a hosszútávú pénzügyi, demográfiai és munkaerőpiaci folyamatokat figyelembe véve kíván egy rugalmasan alkalmazkodó, pénzügyileg fenntartható, helyes ösztönző hatásokat kifejtő és megfelelő jövedelemhelyettesítést megvalósító nyugdíjrendszert létrehozni, számoljon az NDC-vel és pontrendszerrel, mint a nyugdíjrendszer egy pillérét vezérlő lehetséges módszertannal.

VI. A második pillér egyes kérdései

Írásunkban nem véletlenül foglalkozunk keveset a magánnyugdíjpénztárakkal, a második pillérrel. A szerzők között teljes egyetértés van abban, hogy a magánnyugdíjpénztárak bevezetése az 1997-es reform során rendkívül fontos és előre mutató lépés volt, a magánpénztárak komoly értéket képviselnek ma is és a jövőben is, a rendszer számos jellemzőjéhez (stabilitás, hosszú távú finanszírozhatóság, kockázatok megosztása, igazságosság) pozitívan járulnak hozzá. Az is tény, hogy a problémák meghatározó része az állami rendszer, az első pillér környékén van, ahogy az eddigiekben erre kitértünk. Ugyanakkor a második pillér sem működik tökéletesen, hatékonysági és szabályozási problémák vannak, amelyeket érdemes és szükséges orvosolni az egész nyugdíjrendszer jobbítása érdekében.

31. A mai magyar nyugdíjrendszernek nem csak az állami részével kapcsolatban merülnek fel kételyek. A magánnyugdíjpénztárak indulásuk óta, 1998-2005-ben átlagosan mintegy 3 százalékos nettó reálhozamot mutattak fel, ami gyengébb teljesítmény, mint azt a reform idején várták a szakértők és lemarad a legtöbb nemzetközi összehasonlításban is. Ez a teljesítmény aggasztó a várható nyugdíjak szempontjából, ráadásul fokozza az állam fiskális kockázatait. Ha a teljesítményen nem sikerül lényegesen javítani, úgy azok az emberek, akik a vegyes nyugdíjrendszert választották, azzal a kellemetlen meglepetéssel szembesülhetnek, hogy kevesebb nyugdíjuk lehet, mint azoknak, akik az állami rendszerben maradtak. Ez a 3 százalékos nettó reálhozam éppen hogy eléri a megfelelőt, nem ad többet az átlépetteknek, mint ha a tiszta TB-rendszerben maradtak volna. Ráadásul minél több munkával és járulékfizetéssel töltött évet követően lépett át valaki, annál kevésbé fogják a majdani magánnyugdíjpénztári kifizetések ilyen hozamok mellett pótolni azt, amit a TB-től nem kap meg. Ehhez tudni kell, hogy a mai kb. 2,5 millió magánpénztári tag közül hozzávetőlegesen 8-900 ezer a pályakezdőként kötelezett, a fennálló 1,6-1,7 millió tag már valamennyi TB-járulékfizetési múlttal a háta mögött lépett át a vegyes rendszerbe és mondott le a TB-ben megszerzett nyugdíj-jogosultságai negyedéről.

A gyenge hozamteljesítménynek több összetevője van. A magyar magánpénztári szektor a költségek tekintetében nemzetközi összehasonlításban a drágábbak közé tartozik. Mielőtt bárki rosszra gondolna, ennek alapvetően szabályozási okai vannak. Ezeket a szabályozási hibákat viszont mindenképpen fel kell számolni. Az adminisztráció bonyolult, költséges és szegmentált, az egyéb szolgáltatások (így például a vagyonkezelés) területén pedig nem érvényesül a verseny hatása olyan mértékben, mint az elvárható lenne.

Szintén részben szabályozási problémák eredője az, hogy a magyar pénztárak nemzetközi összehasonlításban is konzervatív, azaz hosszabb távon alacsonyabb hozamú portfóliókat tartanak. Ennek fő oka az, hogy a pénztártagok, sőt sok esetben a pénztárak vezetői is magánszemélyként igen konzervatív és rövid távra előretekinő megtakarítási kultúrával bírnak, és ez öröklődik aztán át – elvárásként – az intézményre is. A szabályozás a rövid távú teljesítménymérési és beszámolási kényszerrel volt elsősorban hibás.

Ezeken a területeken elindultak a lassú változások. A költségszintek adminisztratív korlátozása bekerült a jogszabályba, s ennek hatására 2007-től érzékelhető csökkenés várható. A központi tagdíjbeszedésre való áttérésre is meg fognak történni a kísérletek – bár ma még nem tudni, hogy konkrétan miként. A portfóliók struktúrája is változhat azzal, hogy a pénztártag életkorához jobban illeszkedő összetételek jelennek majd meg (azaz aki fiatal, vállaljon több kockázatot). A hozamok bemutatása is hosszabb időszak átlagára fog kiterjedni.

Egy elem azonban továbbra is szent téhen, ez pedig maga a pénztári forma, amely gyakorlatilag egyedülálló a világon: nem egy magánpénztárban ma már több százezer tag több száz milliárd forintra is felnőtt vagyona fölött működik egy szövetkezeti típusú irányítási modell, ahol elvileg minden tag egyformán jogosult és felelős tudni, hogy mi miért történik. A munkahelyi alapon szerveződő pénztárak esetében ez az önkormányzatiság még működik is, hiszen ott a pénztár a vállalat humánpolitikai-szociális rendszerének része – bár tény, hogy az ilyen jellegű, munkahelyhez kötődő intézmények inkább a harmadik pillérben, az önkéntes pénztárak között akadnak jelentősebb számban, a magánpénztárak között számuk elenyésző. Abban az esetben azonban, amikor egy-egy pénzügyi intézmény (bank, biztosító) áll a háttérben, ez a struktúra meglehetősen abszurd,

hiszen valójában egy pénzügyi szolgáltatásról beszélünk. Itt a szolgáltatónak világos felelősséget kellene vállalnia, egyértelmű tökekövetelményeket kellene támasztani elé, ugyanakkor transzparens módon lehetővé – és mérhetővé – tenni a szolgáltató profitjának kifizetését. Ma ezen elemek egyike sem működik, így nem csoda, hogy a struktúra kevésbé hatékony és áttekinthető, és persze drágább, mint lehetne. Az ezen a téren bekövetkező változás végre elengedhetetlennek tűnik, és mint fentebb írtuk: az első pillér problémáihoz képest kisebb, de önmagában nem jelentéktelen gondok forrása már ma is.

32. A pénztári szolgáltatások kérdése sincs tisztázva. Az 1997-ben írt magánnyugdíjpénztári törvény idején még oly messzinek tűntek az első szolgáltatások, és annyira lóhalálában született a jogszabály, hogy a szolgáltatásokra vonatkozó kitételek erősen össze vannak csapva. Emiatt olyan alapvető kérdések nem kerültek tisztázásra, hogy jó dolog-e, kötelező-e vagy éppen elkerülendő, hogy egy magánnyugdíjpénztár maga fizessen majd ki nyugdíjakat vagy ez rábízható avagy rábízendő-e üzleti biztosítókra. Melyik esetben ki hogyan viselje a kockázatokat, milyen tökekövetelmények mellett, és ennek mi az ára (költsége). Vagy hogy milyen típusú szolgáltatásokra terjedjen ki kötelezően a kifizetés és mik legyenek opcionálisak. A hasonló súlyú alapkérdéseket sorolhatnánk még.

Ezek némelyikére vonatkozólag szerepel említés a szabályozásban, csak éppen többségében alkalmazhatatlan – a pénztári forma, illetve a DC finanszírozás miatt –, mások egyszerűen hiányoznak. A tárgykörben egy ideje már folynak bizottsági munkák (mivel azért 6-7 év múlva bizony elindulnak a járadékok), de érdemi jogszabályi előrelépések még nem történtek, ami nyugtalanító.

VII. Egységes nyugdíjrendszer – a három pillér összessége

Fontosnak tartjuk, hogy a nyugdíjrendszer egyes pilléreinek kérdései és problémái ne legyenek szétszabdaltak. Míg az állami TB-nyugdíjnak, a tőkésített magánnyugdíjpénztáraknak és az önkéntes kiegészítő nyugdíjcélú megtakarításoknak más-más jellemzői lehetnek, céljuk egy: az időskori megélhetés biztosításához történő hozzájárulás. Ezért ebben a részben kísérletet teszünk az összekapcsolásra.

33. Összehangolt rendszer-elemekre van szükség. Az egységes nyugdíjrendszer megteremtésének szükségessége abból a tényből fakad, hogy a nyugdíjas ugyan esetleg több forrásból, több intézménytől kaphat nyugdíjat, de végső soron az ő, illetve bizonyos esetekben az ő hozzátartozóinak az ellátását kell ennek biztosítania. Ehhez sok feltételnek kell egyszerre és egyformán érvényesülnie, amelyek közül a legfontosabbakat itt megemlítjük.

Egy – kötelező és/vagy önkéntes elemekből (is) álló – rendszernek együtt kell biztosítania a megcélzott helyettesítési rátát. A kötelező – akár tagsággal, akár járulék-fizetéssel járó – rendszer-elemek között természetesen szorosabb kapcsolódás a megkövetelt. Az a minimum követelmény, hogy lehetőség legyen a nyugdíjcélú megtakarítások azonos időponttól történő felvételére. Amint azonban korábban kitértünk rá, ez nem jelent egyben kötelezettséget is: értelmes lehet az a típusú rugalmasság, hogy a felhalmozott nyugdíjvagyon bizonyos része, akár egy, akár több pillérből, a nyugdíjba menetelt követő későbbi időponttól lehessen igénybe vehető. Hiszen így például a korábbi években, akár még részmunka mellett, kevesebbet vesz igénybe a polgár, míg később, amikor már az

idősebb korról járó egészségügyi szolgáltatásokra is többet kell költenie, magasabb havi nyugdíjbevétele lehet.

A kötelező rendszer-elemektől elvárható, hogy a lefedett kör azonos legyen, vagyis a járadéktípusok megegyezzenek, és a lehetséges örökös, hátramaradott kör is ugyanaz legyen. Ennek oka az, hogy se olyan személy ne legyen, akinek az egyik elemből „elfogy a nyugdíja” (például fix lejáratú járadékot választ, míg a másikban életjáradékot kap), lecsökken az ellátási szint, s bejelentkezik emiatt az államhoz segélyért, illetve elhalálozás esetén, az egyik helyen a felesége kap özvegyi ellátást, míg a másikban a barátnője, s keletkezik hasonló helyzet. Ez a jelenlegi állami nyugdíj- és magánpénztári szabályok módosítását igényli. Önkéntes tagságú, befizetésű elemek esetében szabadon választott mindkettő. Megjegyzendő, hogy az írás más részein tárgyalt, minimum-nyugdíjjal kapcsolatos rendszeres elemek függvényében ezek az elvárások akár lazíthatóak is.

A nyugdíjak indexálásának nem feltétlenül kellene azonosnak lennie, hiszen ez a nem állami rendszerek esetében a biztosítottakért folyó verseny eleme (ez szintén nem egyezik a jelenlegi szabályokkal). A nyugdíjfizetéssel összefüggő szabályok megalkotása során nemcsak a magánpénztári (ez már halad), hanem az önkéntes nyugdíjpénztári és az egyéni elő-takarékossági számlához kapcsolódó szabályokat is meg kell alkotni. Továbbá, amint korábban említettük, az egységes nyugdíjrendszer megteremtését segíti elő a rendszer-szinten végiggondolt adópolitika is, hiszen nem ugyanazon kedvezménnyel lehet ösztönözni, illetve kell támogatni, egy pénzügyi vezetőt, mint egy tanárnőt, vagy egy bányászt.

34. Az egységes nyugdíjrendszer – azonos feltételeket és korhatárt. A nyugdíjrendszer egységesítése magába kell, hogy foglalja a karkedvezményes nyugdíjba vonulás bizonyos ágazatokban dolgozók számára meglévő lehetőségének megszüntetését. Ezek a lehetőségek olyan, jórészt az államhoz kapcsolódó foglalkozási ágakra terjednek ki, ahol a juttatási rendszernek, vagyis annak, amit az állam az életét az adott területen töltőnek ígért, része volt a korai, másokhoz képest magasabb juttatással nyugdíjba vonulás lehetősége. Sok esetben a kedvezményes nyugdíjba vonulás a más foglalkozásokhoz képest nehezebb, az embert sokkal jobban elhasználó munka kompenzálására szolgált. Mára azonban a foglalkozások közötti különbségek mérséklődtek, egy mozdonyvezető már nem szemet lapátolva fűti a kazánt a nyitott, fagyos mozdonyban, hanem fűtött szerelvényben jóval kevésbé megerőltető fizikai munkát végezve irányítja a vonatot. Másrészt az egész életet egy területen töltő életpálya modell is egyre kevésbé jellemző. A kompenzáció indokoltsága tehát bizonyosan csökkent, és ha fenn is maradt valamilyen mértékben, akkor azt célszerű inkább a bérekben, mint a nyugdíj-kedvezményekben kifejezésre juttatni. A minden ágazatra egységes nyugdíjfeltételek mellett szól az is, hogy a rendszer lehetőséget nyújt arra, hogy kijátsszák. Számos olyan történetet lehet hallani, hogy valaki nyugdíjba menetel előtt váltott állást éppen azért, hogy a kiemelt területről hamarabb és jobb feltételekkel mehessen nyugdíjba. Ezeket az eseteket úgy lehet elkerülni, ha a nyugdíjba vonulás feltételeit, köztük a korhatárt is egységesítjük.

Ha a foglalkoztatási ártalmak tényleges különbségeket teremtenek a munkaképes kor maximuma tekintetében az egyes foglalkoztatási ágazatokban, akkor az nem a foglalkozás-specifikus nyugdíjkorhatár fenntartását kell, hogy indokolja, hanem olyan bérvizonyok kialakulását, hogy a nyugdíjbavonulási korcentrumnál alacsonyabb korban történő nyugdíjba vonulás – és az együttjártó biztosításmatematikailag korrekt nyugdíjcsökkentés – kielégítő jövedelemhelyettesítést produkáljon. Ne feledjük, hogy **a nyugdíjbavonulás**

kor szórása a jövőben fokozódhat, de az immáron nem a munkakörből függő hatások által lesz dominált, hanem azáltal, hogy a társadalom idősödésével együtt meghosszabbodó aktív életpályák mentén az általános egyéni egészségi kockázatok erősebben érvényesülnek majd a ma még nyugdíjas, a közeljövőben bizonyára aktívnak számító korosztályokban.

35. Az egységes nyugdíjrendszer csak egységes kockázat-megközelítésen nyugodhat. A nyugdíjrendszer többé-kevésbé két alapkockázatot kezelhet: az élettartam hosszára (így a fogyasztást lehetővé tevő anyagi források igénybevételének hosszára) vonatkozó bizonytalanság, illetve a keresőképesség csökkenése (rokkantság, a foglalkoztatás során alkalmazott képességek elmúlása) által jelentett kockázat. Ezek közül a nyugdíj, vagyis az elöregedéshez kapcsolódó, várhatóan alacsonyabb jövedelmi színvonal nyugdíjrendszeren belüli kezelése vitathatatlan. Korábban már volt szó arról, hogy miként képzeljük el a rokkantsági ellátások kezelését annak keretében, hogy a nyugdíjrendszert meg kell tisztítani a nem oda illő elemektől. Ennek a műtétnek természetesen minden kapcsolódó nyugdíj-elemre, vagyis az állami és a magánpénztári rendszerre is egyformán érvényesülnie kell. Jelenleg a magánpénztári rendszer csak egy bizonyos felhalmozási időt követően kezeli a rokkantsági és a hozzátartozói kockázatokat.

36. Az egységes nyugdíjrendszer feltételezi a kockázatokhoz kapcsolódó, egységes befizetési politikát. Ha a kockázatokat felmértük, és megszületett a döntés azok kezeléséről, biztosítani kell a kockázatok kezelésének forrását is, vagyis az – első és második pillérből származó – befizetéseket (járulékok/adók). A megcélzott helyettesítési ráta megadja az összbevételek-szintet. Az előírt befizetési tömeg a megcélzott kockázatok fedezetére vonatkozóan kell meghatározva legyen (fenntarthatóság), és az egyes pillérek közötti, a pillérenként ex ante kitűzött helyettesítési arányok egymáshoz való kapcsolódása pedig legyen előre rögzített. Így elkerülhető lenne az a jelenlegi helyzet, hogy a vita sokszor parttalanul csak arról szól, hogy elég-e a magánpénztárakba történő befizetés 8%-os mértéke, vagy sok-e, illetve, ha változik az állami nyugdíjpillérbe történő befizetés mértéke, akkor mi történjék a magánpénztárival.

VIII. Európában élünk

Nem lehetséges a hazai nyugdíjkérdésekről úgy gondolkodni, hogy elfeledkezünk Magyarország Európai Uniói tagságáról, illetve általában arról, hogy nem egy zárt gazdaságban, zárt határok mögött élünk. Ezt azért is tartjuk különösen fontosnak hangsúlyozni, mivel a hazai nyugdíjvitákban ez erősen elsikkad, igen ritkán kap figyelmet. Pedig a problémák nagy része igen hasonló a világ sok részén, és hasonló (vagy éppen: eltérő) válaszkísérletek születnek, amelyeket érdemes figyelemmel követni. Másodsorú, és talán még fontosabb: egyes kérdéseket megoldhat helyettünk az idő és egyéb faktorok – mint például a migráció és a nemzetközi tőke áramlása – ha nem oldjuk meg mi magunk, illetve ezekre a hatásokra figyelemmel kell lennünk, amikor rendszereket (és paramétereiket) tervezünk.

37. Az Európai Unió legfontosabb követelménye a tagállamokhoz: leginkább saját magukat vegyék komolyan. Az Európai Unióban nincs kötelező elvárás a nemzeti nyugdíjkorhatárra, indexálásra, vagy a nyugdíjrendszer felépítésére. Mivel az Unió nyugdíjrendszereinek nem létezik egységes típusa, ezért az Unió nem is fogalmaz meg minden tagországra kötelező érvényű követelményeket, vagyis a nyugdíjrendszerekre vonatkozó szabályok jellemzően koordinálnak (nyílt koordinációs mechanizmus), és nem

harmonizálnak. A közösségi szempontok érvényesülése úgy történik meg, hogy meghatározásra kerültek a közösségi célok, s azok teljesülését kéri számon Brüsszel, a forma előírása nélkül.

A nyugdíjrendszerek modernizálását szolgáló három irányelv került elfogadásra: „a nyugdíjrendszer képességének megőrzése, hogy megfelelően ellássa a társadalmi célokat, pénzügyileg fenntartható maradjon és továbbra is megfeleljen a változó társadalmi kihívásoknak”. E három irányelv szellemében 11 közös célkitűzés került meghatározásra, köztük olyan is, amely nem kizárólag a nyugdíjrendszerre fogalmaz meg követelményt, hanem tágabb értelemben a foglalkoztatottság emelését, a munkában töltött évek számának növelését, illetve a nők foglalkoztatási szintjének emelését is célként tűzi ki. A „régii” tagországoknak először 2002-ben, egy ún. Nemzeti Stratégiai Jelentésben kellett bemutatniuk a céloknak való megfelelést, Magyarországnak 2005 júliusában kellett ezt elkészítenie (NSJ). Brüsszelben értékeli a jelentést, a közölt célokkal összefüggésben. A leglényegesebb momentuma ennek a munkának az, hogy az NSJ-t később újra előveszik, s megnézik a köztes időben megtett intézkedéseket és azok hatását. A közösségi célok eléréséhez vezető utat mindenki saját maga dönti el, de aztán visszakérdeznek erre.

38. Kell egy tartalmilag is megfelelő nyugdíjstratégia. Magyarország elkészítette, és határidőre elküldte Brüsszelbe az ország NSJ-jét, mégsem mondhatjuk azt, hogy van egy nyugdíjstratégiánk. Ugyan a dokumentum az elmúlt évek egyik legátfogóbb, és legkiemelkedőbb nyugdíjakkal foglalkozó kormányzati munkája, de hiányzik belőle a lényeg, amely útmutatást így fogalmaztak meg Brüsszelben előzetesen: „Szükséges hiteles, hatékony stratégiákat megfogalmazni, és egyértelműen jelezni az állampolgárok részére, hogy mit várhatnak a nyugdíjrendszerüktől, és mit kell tenniük ahhoz, hogy megfelelő életszínvonalat érjenek el a nyugdíjas években is.”

Az anyag széleskörű információkat tartalmaz a jelenlegi helyzetről, továbbá vázol néhány megoldandó problémát, de nem igazi stratégia. A magyar NSJ ehelyett inkább a stratégiai célok nem egységes és összefüggő kezeléséről szól, s ezek megvalósítására nem fogalmaz meg javaslatot, aminek az lehetett az oka, hogy 2005 nyarán a politika még nem kívánt teljes mélységében és összefüggésében előrettekintő dokumentumot készíttetni. A következő alkalommal azonban mindenképpen fel kell vázolni a rendszeren, az egyes elemein szükséges változtatásokat ahhoz, hogy az előre jelzett folyamatok másként, lehetőleg jobban alakulhassanak, és a feltüntetett kockázatok minimalizálhatók legyenek. Ehhez széleskörű eszköztárat, akciótervet, forgatókönyv-elemzést kell bemutatni, és integráltan, vagyis például a munkaerő-piaci és szociális kérdéseket együttesen, tekintettel a kereszthatásokra kell megvizsgálni.

Amint arra a cikk bevezető gondolatai közt is kitértünk, egy stratégia összeállítása feltételezi a stratégiai gondolkodás meglétét, egy egységes vízió kialakítását, ezért felvethető egy erős, központi „elméleti műhely” létrehozása.

39. A nyugdíjak hordozhatóságának biztosítása alapvető feladat. Ugyan a nemzeti nyugdíjrendszerek egységes felépítésével kapcsolatosan semmilyen Uniói szándék nincs, annál erősebb viszont a szándék a nyugdíjárományok hordozhatóságának, és a nyugdíjak határon átnyúló kifizetésének pontos, gyors és hatékony módon történő megvalósítására. Megjegyzendő, hogy jelen formájában sem a magyar, sem a többi EU tagállam nyugdíjrendszere nem képes hatékonyan támogatni a munkaerő szabad áramlásának alapját a nyugdíjjogosultságok vonatkozó hordozhatóságának lehetővé tételével.

Számunkra az addicionális probléma onnan származik, hogy egy tipikus EU-15-höz tartozó ország nyugdíjrendszere lényegesen eltér az újonnan csatlakozó tagországok többségének, így Magyarországnak is a struktúrájától, miközben ezt is be kell(ene) illeszteni a közösségi szabályok alá.

Célszerű lenne egyebek között az állami rendszerből és a magánpénztárakból származó juttatások igénylési és elszámolási rendjének az összekapcsolását is végiggondolni. A jelenlegi helyzetnek az is a fonákja, hogy ugyan bizonyos szempontból érthető módon, de a magánpénztárakba történő ki-belépés, illetve a felhalmozott összeg mobilitása biztosított harmadik ország állampolgárai (értsd: EGT-n kívüli, illetve nemzetközi megállapodással nem rendelkező országok) részére, de az Unió állampolgárokra nem. Az önkéntes nyugdíjpénztárak esetében – a közösségi szabályozással összhangban – csak az ideiglenesen kiküldött munkavállalók esetében rendezett a hordozhatóság. Javasolható egy olyan szabályozás, amely nem az intézmény-típus alapján, hanem a működés, a nyugdíjrendszerben elfoglalt szerep jellemvonásai alapján határozza meg a hordozhatóság kritériumait.

Még nem késtünk le semmiről, de fontos emlékeznünk arra is egyebek között, hogy a 2007. december 21-ét követően megállapított díjak, nyugdíjak kalkulációjánál nem lehet különbséget tenni a nemek alapján az EU-ban, kivéve azt az esetet, ha egy tagország addig ezt előre bejelenti Brüsszelnek, alátámasztja statisztikai adatokkal és ezt ötévenként megismétli. Erre, a nálunk az üzleti biztosításokat és az önkéntes nyugdíjpénztárakat (ez utóbbinál inkább csak elméleti megfontolásból) erőteljesen érintő feladatra időben fel kell készülni.

40. A stabil és konzisztens adópolitika alapfeltétel. Természetesen ezt a követelményt általánosan is meg lehet fogalmazni egy adópolitikával szemben, de a nyugdíjak területén érvényes specialitásokra fel kell hívni a figyelmet. Először is, közhelyszerű megállapítás, hogy a nyugdíjcélú befizetés a jelenlegi fogyasztásról történő leghosszabb időtávú lemondást feltételez, amelyre vonatkozó adórezsimet nem célszerű gyakran változtatni. Megjegyezzük ugyanakkor, hogy a jelen helyzetben mérlegelést igényelhet, hogy a stabilitás vagy a racionalitás élvez-e prioritást. Amint ugyanis az alrendszerek közötti összefüggéseket tagláló részben bemutattuk, alighanem előbb sok mindent helyre kellene tenni, mielőtt azután azok stabilizálódása lehetne a cél.

Itt most leginkább nem is a kedvezmények mértékére gondolunk – bár az is releváns tényező –, hanem az adóztatás fázisaira, amint erre a nyugdíj- és az adórendszerek kapcsolatát bemutató részben már röviden utaltunk. Az Európai Unió – a nyugdíjrendszerek felépítésének nemzeti kompetenciája mellett – az adózási kérdéseket is az egyik legérzékenyebb területnek tekinti, ezért a nyugdíjjal összefüggő adózási területen sem célozza meg a harmonizálást. Ez nem jelenti azonban azt, hogy ne támogatnának valamilyen irányba történő egységes elmozdulást.

A nyugdíjakkal kapcsolatos adózás három fő területe: a befizetések, a hozamok és a nyugdíjak. A jelenlegi helyzet szerint a legtöbb tagország EET (E: *exempt*, T: *taxed*) rendszert alkalmaz, vagyis a befizetésekre adókedvezmény vonatkozik, vagy adómentesek (E), a hozamok szintűgy (E), miközben a nyugdíjak adóznak (T). Ez az a struktúra, amelyet közvetetten Brüsszel is támogat, leginkább az Unió állampolgárai szempontjából, hiszen ha valaki egyik országból a másikba költözik, lehet, hogy a nyugdíj-folyamat valamennyi fázisában adózik, de persze az is lehet, hogy végig adómentes marad.

Magyarországon, néhány éve változott a magánnyugdíjpénztári szabályozás (helyesen együtt az állami rendszerbe történő befizetéssel) az EET struktúráról a TET megközelítésre (feltételezve a már jogszabályban rögzített nyugdíjadóztatást). Van annak valószínűsége, hogy majd a magyar nyugdíjak bruttósítása és adóztatása elérézésének időpontjában, 2013-ban, ismét változás következik, s megjelenik a TEE struktúra, és megfordul néhány év alatt a teljes adórezsim.

Másodszor, a nyugdíjcélú megtakarítások szektor-semleges kedvezményesítése szükséges, s ennek csak első lépése az intézmény-semleges megközelítés, mert a konstrukció alapjellemzőiben, vagyis a megtakarítások befizetésében, befektetésében, hozzáférésében, idő előtti felvétel büntetésében és a járadékoltatás szabályaiban is szükséges az azonos szabályoknak érvényesülnie (bár a járadék esetében lehet előnye a rugalmasságnak, amint korábban bemutattuk).

Harmadszor, az embereknek nem speciális adózási bizalmuk van, hanem általános. Vagyis, ha az egyik adószabály váratlanul, kiszámíthatatlanul változik, akkor a másik, változatlanul maradt szabályban is megrendül a bizalom. A nyugdíjcélú megtakarítás jellegének megfelelően, az ehhez kapcsolódó adózási szabályokra is vonatkozik a stabilitási kritérium, mert az emberek általános üzenetként értelmezik a változásokat és azok jellegét, s nem lehet belátható időn belül bevonni őket ismét egy hosszabb távú elkötelezettségbe, ha egyszer már becsapva érezték magukat.

41. Kellene egy stratégia arra is, hogy kívánunk-e hasznot húzni a nem állami nyugdíjszolgáltatók működéséből. Nem a magyar nyugdíjrendszer problémái közé tartozik annak felvetése, hogy ezen a területen is van potenciális üzleti lehetőség az ország számára. Néhány tagország (Írország, Luxemburg, Hollandia) adókedvezményekkel támogatott speciális befektetési alap-típust hozott létre, felismerve azt a piaci lehetőséget, hogy a nagy nyugdíjalapok hatékonysági alapon szívesen összevonják az egyes tagországokban működő nyugdíjalapjaik vagyont, és az egységes vagyonkezelést alacsonyabb költséggel és esetleg magasabb várható hozamokkal tudnak végezni. A küzdelem az említett országok között abban van, hogy hol történjen meg ez az összevonás, amelynek kedvező hatásai vannak az adott ország tőkepiacára, munkaerőpiacára és infrastruktúrájára.

Azon is érdemes lenne elgondolkozni, hogy a jelenlegi, jogilag megfelelő megközelítés – miszerint foglalkoztatói nyugdíjalapok letelepedése nem lehetséges Magyarországon – esetleges módosítása milyen következményekkel járna számunkra. Végezetül, van már arra példa nálunk is a nyugdíjak, pontosabban a nyugdíjtanácsadás területén is, hogy a nyugat-európai bérszínvonalhoz képest olcsóbb, de kvalifikált munkaerő megléte miatt ide kiszervezett szellemi bedolgozói lehetőségeinket tudatosan használjuk ki, ezáltal munkahelyet és adóbevételeket szerezve az országnak.

IX. Üzenet a politikai rendszer szereplőinek: a nyugdíjrendszer reformja elsősorban nem a jelenlegi nyugdíjas korosztályokról szól!

Hosszú írásunk befejezéseként – köszönjük, Tisztelt Olvasó, ha még velünk vagy, további édes álmokat, ha nem jutottál el idáig – a fenti alapvető fontosságú üzenettel kívánunk távozni. Alapvető kérdéseket kell mérlegelni és elkerülhetetlen lépéseket megtenni a – valószínűleg inkább közeli mint távolabbi – jövőben, ám eközben ne tévesszük szem elől:

ezek főleg a még aktív (sőt: a *még* nem is aktív) generációkat érintik, és sokkal kevésbé a már nem aktívakat, magukat a nyugdíjasokat. Ezért hibás minden olyan ábrázolás, amely öreg néniket és bácsikat rajzol a nyugdíjról szóló viták mellé: helyesebb lenne fiatal és életerős embereket és az ő gyermekeiket bemutatni, amint a jövő nagy kérdéseink morfondíroznak (köszönjük Augusztinovics Máriának ezt a fontos észrevételt).

42. A nyugdíjrendszerről szóló döntések nehéz ügyet képeznek politikailag. Ezen írás sok helyen utal a nyugdíjrendszer társadalmilag helyes irányú reformja előtt álló politikai akadályokról. Nemcsak arról van szó, hogy Magyarország még ma is egy „eltartott társadalom” jegyeit hordozza magán, hiszen többen részesülnek nyugdíjban vagy nyugdíjszerű ellátásban, mint ahányan a magánszektorban dolgoznak. A nyugdíjasok a társadalom legnagyobb olyan erősen homogén csoportját képezik, amelynek a választási magatartását nagyban meghatározza, hogy mely politikai erő tudja hitelesen ígérni a nyugdíjrendszeren keresztül történő társadalmi újraelosztás növelését.

A problémának ugyanakkor az is része, hogy **a mai nyugdíjasok magas igényei nem teljesen méltánytalanok.** Ugyan ma Magyarországon a szegénység kockázata nagyobb a munkaerőpiaci nehézségekkel küzdő gyermekes családok esetében, mint a nyugdíjasok körében, de hamis az az állítás, hogy a nyugdíjrendszer azért termel növekvő mértékű és már most is magas hiányt, mert a társadalmi össztermék kirívóan magas részét kapnák az amúgy inaktív nyugdíjasok. A mai társadalmi realitás része az is, hogy a mai nyugdíjasok döntő hányada a rendszerváltás előtti időszakban élte aktív éveit és olyan ráoktrojált társadalmi berendezkedés alakította ki az időskorra való felkészülés kereteit, amely az egyéni magtakarítások útján való felkészülésnek nem adott terepet. Még ha lett is volna tere a tervgazdasági jövedelemszabályozás körülményei közepette a megtakarításnak, az alig létező megtakarítási instrumentumok reálhozama negatív volt (ezért például a hétfégi telkekbe való befektetés kikapuját használták értékteremtő megtakarításnak azok, akik ezt megtehették). A mai nyugdíjas generációk egy jelentős része egy olyan hamis társadalmi szerződés szerint élte le az élete jelentős részét, amely elvette a felhalmozás lehetőségét, de ezért cserébe piacgazdasági körülmények között magas jövedelemhelyettesítést ígért a nyugdíjrendszeren keresztül. Ez a generáció joggal érzi magát becsapottnak, amikor ezt a visszamenőlegesen felülvizsgálhatatlan "társadalmi szerződést" előbb az ígéretet adó rendszer hagyta figyelmen kívül, majd a rendszerváltást követő első időszak recessziója értéktelenítette tovább ad hoc módon azt, amit ezek a generációk nyugdíjigérvényül osztályrészül kaptak.

Tehát a politikai rendszernek elsősorban nem az a felelőssége, hogy a társadalmi újraelosztáson keresztül adott a jelenlegi nyugdíjasoknak, hanem az, hogy ezt úgy tette, hogy **a jelenlegi nyugdíjasoknak viszonylag keveset adott, de a jövő nyugdíjasainak** – azoknak, akik már egy hosszú életpályán keresztül készülhetnek az időskoruk jövedelmi alapjainak a biztosítására – **ennél sokkal többet ígért oda, hosszú távra "eladósítva" a nyugdíjrendszert.** A nyugdíjrendszer parametrikus DB pillére ma egy olyan tákolmány, amelyben a politikailag motivált – nem kellően átgondolt – egyedi beavatkozások (például 13. havi nyugdíj) a szándékolttól teljesen eltérő valós társadalmi hatást fejtenek ki.

A nyugdíjreform politikai kivitelezhetőségének a kulcsa annak a megértetése a társadalommal, hogy egy jó nyugdíjreform nem a jelenlegi nyugdíjas generációkról szól, hanem elsősorban azokról, akiknek egy hosszú aktív életpályán keresztül mutat iránymutatást a helyes időskorra való felkészülési magatartásra. A nyugdíjreform persze együtt kell, hogy járjon az alig finanszírozható méretűvé duzzadt implicit államadóság fedezésére

vonatkozó tervvel. Az implicit államadósság parametrikus beavatkozásokkal csökkenthető, de fontos, hogy ennek a terheit elsősorban ne azok érezzék, akik már nem, vagy alig tudnak az aktív életpályájuk során felkészülni a nyugdíjas korra. A többieknek, ***a még aktívaknak nem ígérhető, hogy a rendszer megemelkedett ígérvényállománya érintetlen marad***, de az igen, hogy cserébe világossá válik, hogy az egyén mire számíthat saját helyzetéből kiindulva a kötelező nyugdíjpillérekben és hogyan érdemes ezt kiegészítenie támogatott nyugdíjcélú önkéntes megtakarításokkal.

A nyugdíjrendszer felosztó-kirovó pillére a mai paraméterek alapján egy hosszú távon fenntarthatatlan piramisjátékot képez, de olyan piramisjátékot, amely nem ma vagy holnap, hanem inkább holnapután vagy azután fog beomlani beavatkozás híján. ***A nyugdíjszakma felelőssége, hogy olyan nyugdíjreform javaslatokkal álljon elő, amely tekintettel van a reform politikai kivitelezhetőségére.*** A politikai rendszer joggal frusztrált az ügyben, hogy a nyugdíjrendszer folyamatos döntési kényszerbe hozza, még hozzá olyan döntési helyzetbe, ahol jó megoldás nincs, a döntés vagy népszerűtlen vagy a nyugdíjrendszer pályájának a fenntarthatatlanságához járul hozzá.

A nyugdíjreform köré remélt politikai konszenzus másik kulcsa az lehet, ha sikerül a reform útján megszabadítani a politikai rendszert a folyamatos kontraproduktív döntési helyzetektől, mint például a nyugdíjkorhatár folyamatos emelése vagy a nyugdíjemelések mértékének az ügye. A politikai konszenzust olyan ***erős intézményi védelmi bástyákkal körülölelt nyugdíjreform tervezet*** kényszerítheti ki, amely azt ígéri a politikai rendszernek, hogy az új rendszer belső alkalmazkodási mechanizmusai további kontraproduktív döntési kényszerek kialakulása nélkül, belső automatikus alkalmazkodási mechanizmusok útján képes kezelni a változásokat a változó gazdasági, foglalkoztatottsági és demográfiai körülményekhez. A nyugdíjszakma – ha odafigyel – ma már tud ilyen rugalmasan alkalmazkodó rendszereket tervezni számos nyugdíjrendszer paradigmához igazodóan, egy ilyen megoldás létrejöhet az állami nyugdíjpillér hagyományos DB, NDC vagy pontrendszer szerű fejlesztéséhez kötődően is.